Carnaval en de grenzen van de vrijheid van expressie

Analyse van Unia

UNIA

unia.be

Carnaval

en de grenzen van de vrijheid van expressie

Analyse van Unia

2019

Inhoudstabel

1 Meldingen bij Unia over carnaval 7

1.1 Meldingen over de praalwagen van De Vismooil'n 7
1.1.1 Meldingen waarin de praalwagen van *De Vismooil'n* werd bekritiseerd 7
1.1.2 Meldingen waarin de praalwagen van *De Vismooil'n* werd verdedigd 9
1.1.3 Meldingen waarin meer algemene commentaar werd gegeven 10

1.2 Andere meldingen 11

2 Sociologische-historische analyse van carnaval 15

2.1 Oorsprong en betekenis van carnaval 15

2.2 Aalst Carnaval en immaterieel cultureel erfgoed 16
2.2.1 Een beknopte geschiedenis van Aalst Carnaval 16
2.2.2 Het moderne carnaval 18
2.2.3 Aalst Carnaval als 'controversieel' immaterieel cultureel erfgoed 19

2.3 Het gebruik van stereotiepe voorstellingen 22

3 Juridische analyse: globaal kader 25

3.1 De vrijheid van expressie en informatie in artikel 10 EVRM 25

3.2 De bescherming van de vrijheid van expressie en informatie in de Belgische Grondwet en het verbod op preventieve maatregelen 26

3.3 Het belang van de context 27

3.4 Het arrest Alves Da Silva t. Portugal (EHRM 20 oktober 2009) 28

4 Toetsing aan het Belgisch wettelijk kader 30

4.1 Bepaalde uitingen zijn strafbaar 30

4.2 Aanzettingsmisdrijf 31
4.2.1 Materiële bestanddelen 31
4.2.2 Moreel bestanddeel 32
4.2.3 Toepassing op carnaval 33

4.3 Verspreidingsverbod 35
4.3.1 Materiële bestanddelen 35
4.3.2 Moreel bestanddeel 35
4.3.3 Toepassing op carnaval 36

4.4 Belediging 36
4.4.1 Materiële bestanddelen 36
4.4.2 Moreel bestanddeel 37
4.4.3 Toepassing op carnaval 37

4.5 Negationisme 37
4.5.1 Materiële bestanddelen 37
4.5.2 Moreel bestanddeel 38
4.5.3 Toepassing op carnaval 38

5 Besluit en aanbevelingen van Unia 39

Bijlage 1: antwoord door Unia verstuurd aan de melders..... 43

Bijlage 2: Brief van vzw Carnavalist tot in de Kist en *De Vismooil'n* aan het Forum van Joodse Organisaties..... 45

Bijlage 3: Analyse vanuit de seksismewet..... 47

Materiële bestanddelen 47

Moreel bestanddeel 48

Toepassing op carnaval..... 48

Inleiding

In België bestaat een zeer lange traditie van carnavalsoptochten en andere volksfeesten. Denk maar aan de carnavalsoptochten die tijdens de eerste maanden van het jaar door de straten trekken in tal van gemeenten en steden. Dendermonde, Diepenbeek, Herenthout, Lanaken, Leopoldsburg, Maaseik, Malmedy (de *Cwarmê*), Ninove en Stavelot (de *Laetare*) (om er maar enkele te noemen) lokken jaarlijks heel wat deelnemers en toeschouwers tijdens de carnavalsperiode. Alom gekend, en wereldvermaard, zijn het Aalst Carnaval, dat drie dagen duurt, en het carnaval van Binche, met de overbekende *Gilles*. In verschillende Waalse steden wordt jaarlijks een volksfeest (of *ducasse*) gehouden. Dat is bijvoorbeeld het geval in Ath en Deux-Acren (Lessines). In Bergen staat het jaarlijkse volksfeest bekend als de *Doudou*.

Carnavalsoptochten, en andere volksfeesten, worden vaak gekenmerkt door hun bijtende spot en nietsontziende satire. Carnaval staat gelijk aan anarchie: alle remmen lijken los en gedurende enkele dagen mag op een bepaalde plaats met alles en iedereen gelachen worden. Hier en daar duiken zogenaamde *blackfaces*[1] op en carnavalisten in SS-uniform of gewaden van de Ku Klux Klan. Er wordt menigmaal gelachen met de katholieke kerk, maar ook met de islam. Hoogwaardigheidsbeklederen en politici moeten eraan geloven. In Aalst trekken op de dag van de *Voil Jeanetten* duizenden mannen (en enkele vrouwen) door de straten gekleed in een oude (bont)jas, met een lampenkap op het hoofd en met een kinderkoets, vogelkooi (met haring) en paraplu. De carnavalsoptochten en volksfeesten staan (vaak) bol van stereotiepe voorstellingen van (vaak) minderheden.

Unia ontvangt jaarlijks meldingen die gerelateerd kunnen worden aan de carnavalsoptochten en andere volksfeesten. Aan de ene kant voelen burgers zich gekwetst door de stereotiepe en weinig respectvolle voorstellingen van (vaak) minderheden en de, naar hun aanvoelen, grensoverschrijdende gedragingen. Aan de andere kant begrijpen burgers niet waarom lokale volkse tradities, met een lange voorgeschiedenis, en verankerd in het sociale weefsel, plots in vraag worden gesteld door "*derden*" en ineens zo gevoelig liggen bij bepaalde minderheden. Onnodig op te merken dat door de opkomst van de massacommunicatie – die zeer snel werkt via traditionele en andere (sociale media) kanalen – het lokale karakter van carnaval meer en meer gerelativeerd moet worden.

En hoewel deze tradities een lange voorgeschiedenis hebben, en vaak sterk verankerd zijn in de lokale gemeenschap, hoeft dit geenszins te betekenen dat ze niet kunnen veranderen en kunnen mee evolueren met de samenleving. Lokale tradities, volksfeesten, carnavalsoptochten… zijn een weerspiegeling van het – vaak lokale – gemeenschapsleven en zij evolueren en passen zich aan naargelang de maatschappij, de normen, de waarden, het belang dat wordt gehecht aan de tradities… evolueren. Zo is het heden ten dage ondenkbaar geworden dat tijdens de Kattenstoet in Ieper nog levende katten vanop het belfort zouden worden geworpen. Een traditie die nochtans eeuwenlang standhield. Ook het traditionele gansrijden gebeurt niet meer met levende ganzen.

Omdat vaak dezelfde vragen en bekommernissen terugkomen in die meldingen, rijpte bij Unia het idee om een rapport uit te werken waarin dieper wordt ingegaan op zowel het sociologische-historische kader van carnaval als op de (wettelijke) grenzen van de vrijheid van expressie in België. De bedoeling is de kwestie te objectiveren en los te maken van de vaak hoog oplaaiende emoties en de ingenomen patstellingen.

De directe aanleiding voor het uitwerken van deze tekst vormden dan weer de vele meldingen die Unia in maart 2019 ontving over de praalwagen van *De Vismooil'n* die ontegenzeglijk antisemitische stereotiepe voorstellingen uitdroeg. Deze tekst is dan ook opgebouwd rond de discussie over de praalwagen van *De Vismooil'n*, maar de analyse die erin wordt gemaakt – bijvoorbeeld over het gebruik van stereotypen en de wettelijke grenzen van de vrijheid van expressie – is zonder meer toepasbaar op andere fenomenen zoals de zogenaamde *blackfaces*, het dragen van SS-uniformen of gewaden van de Ku Klux Klan, het satirisch uitbeelden van gelovigen, migranten en politici…

---

[1] *Blackface* is een term uit de Verenigde Staten die staat voor een zwart geschminkt gezicht dat in theatervoorstellingen werd gebruikt om een karikatuur van een Afro-Amerikaanse slaaf op te voeren.

In maart 2019 ontving Unia zowat 35 meldingen over carnaval, voornamelijk over de praalwagen van *De Vismooil'n*. De carnavalsgroep uit Aalst had als thema *Sabbatjaar 2019*[2] gekozen en op de praalwagen die de groep had gemaakt waren onder meer karikaturen te zien van orthodoxe Joden. De antisemitische stereotypen waarvan *De Vismooil'n* zich had bediend, zorgden voor een storm aan reacties, zowel van organisaties en individuele personen uit binnen- en buitenland als van officiële instanties.

Vanuit de Joodse gemeenschap werd erop gewezen dat "*de karikaturen zoals die van* Der Stürmer *van Joden met een kromme neus en koffers geld typerend zijn voor het nazisme van 1939*" en "*in een democratisch land als België heeft dit geen plaats in 2019, carnaval of niet*[3]." De Joodse gemeenschap verwees naar foto's met gelijkaardige praalwagens in nazi-Duitsland en de aandacht werd gevestigd op het toenemende antisemitisme in de samenleving[4]. Vanuit de carnavalsverenigingen werd de context van carnaval benadrukt "*waarmee met alles en iedereen mag worden gelachen*[5]." De leden van *De Vismooil'n* legden uit hoe de praalwagen tot stand was gekomen: "*Voortbordurend op dat sabbatjaar kwamen we op het idee om Joden op onze praalwagen te zetten. Niet om het geloof belachelijk te maken, carnaval is nu eenmaal het feest van de karikatuur. Wij vonden dat komisch, als roze Joden de stoet in met een kluisje waar we ons opgespaarde geld in bewaren. Met andere religies wordt ook gelachen*[6]." Een woordvoerder van de Europese Commissie verklaarde dat het ondenkbaar was dat dergelijke beelden paraderen in Europese straten, zeventig jaar na de Holocaust[7]. Een vertegenwoordiger van Unesco[8] veroordeelde de praalwagen met Joodse karikaturen, sprak van "*racistische en antisemitische voorstellingen*[9]" en stelde de status van Aalst Carnaval als immaterieel cultureel erfgoed in vraag[10]. Ook de woordvoerder van de Europese Commissie, Margaritis Schinas, was scherp voor de praalwagen. Het Simon Wiesenthal Center[11] vroeg aan de Belgische regering om de carnavalsgroep openlijk te veroordelen en dreigde met het vertrek van de Antwerpse diamantindustrie[12].

Wanneer een melding naar een discriminatiegrond verwijst waarvoor Unia bevoegd is en de melder een concreet advies of andere tussenkomst verwacht, opent Unia een dossier. De meldingen die Unia ontving over de praalwagen van *De Vismooil'n* werden opgenomen in één globaal dossier.

In heel wat dossiers is de rol van Unia ondersteunend en adviserend. In eerste instantie streeft Unia naar een buitengerechtelijke oplossing. Zeker op het vlak van haatboodschappen geeft Unia zoveel mogelijk de voorkeur aan een constructieve dialoog. In rechte optreden is nooit de eerste keuze van Unia en wordt veeleer aanzien als een *ultimum remedium*, bijvoorbeeld wanneer de tegenpartij weigert om in dialoog te gaan of zich onredelijk opstelt.

---

[2] Een sabbatjaar is een jaar waarin gespaard wordt door een carnavalsgroep met het oog op het spijzen van de groepskas.
[3] Persbericht: FJO en CCOJB leggen klacht neer tegen praalstoet 'Sabbatjoor 2019' op carnaval Aalst, www.fjo.be (4 maart 2019).
[4] Antisemitisch of carnavalesk?, www.standaard.be (6 maart 2019) en Joodse praalwagen verdeelt: 'Duidelijke grens overschreden' of 'lange tenen'?, www.demorgen.be (6 maart 2019).
[5] 'Carnaval is lachen met alles wat kort en breed is', www.standaard.be (11 maart 2019).
[6] Joodse gemeenschap legt klacht neer tegen Aalsterse carnavalsgroep: 'Grens overschreden', www.demorgen.be (4 maart 2019).
[7] Europese Commissie over praalwagen op Aalst Carnaval: 'Ondenkbaar dat dit nog te zien is in Europa', www.standaard.be (5 maart 2019) en Antisemitisch of carnavalesk?, www.standaard.be (6 maart 2019).
[8] Unesco (United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization) is een gespecialiseerde organisatie van de Verenigde Naties die werkt rond onderwijs, wetenschap en cultuur.
[9] Aalst Carnaval: Simon Wiesenthal Center dreigt met vertrek Antwerpse diamantindustrie, www.knack.be (6 maart 2019) en Aalst Carnaval dreigt te verdwijnen van Unesco-lijst na Joodse klacht, www.demorgen.be (22 maart 2019).
[10] Aalst Carnaval verdwijnt mogelijk van Unesco-lijst, www.standaard.be (22 maart 2019).
[11] Het Simon Wiesenthal Center is een Joodse mensenrechtenorganisatie (ngo) waarvan het hoofdkantoor gevestigd is in Los Angeles (Verenigde Staten).
[12] Joden woedend over Aalst Carnaval, ook Unesco veroordeelt praalwagen, www.nieuws365.be (6 maart 2019).

In het dossier van de praalwagen van *De Vismooil'n* werd door Unia gewezen op het "*duidelijk antisemitisch karakter*" van de door de carnavalsgroep gebruikte stereotypen[13]. Dergelijke stereotypen zijn volgens de Belgische wetgeving evenwel slechts strafbaar wanneer er de kwaadwillige bedoeling achter schuilt om andere personen aan te zetten (op te roepen) tot discriminatie, segregatie, haat of geweld (zie verder: aanzettingsmisdrijf). Dat was volgens Unia niet het geval in het dossier van de praalwagen van *De Vismooil'n*[14]. Vandaar dat Unia van bij de aanvang pleitte voor dialoog want "*ontmoeting creëert wederzijds begrip*[15]."

De praalwagen van De Vismooil'n (foto: Shutterstock).

"De clichés en stereotypen buiten hun context zien, veroorzaakt onbegrip. Ze kunnen ook mensen kwetsen. Daarom pleit Unia voor dialoog. Carnaval zoals in Aalst draait helemaal om bijtende spot, zelfspot, satire als manieren van maatschappijkritiek. Daarbij worden stereotypes, clichés, uitvergrotingen en generaliseringen niet geschuwd. Anderzijds zijn stereotypen en generaliseringen kwetsend. Daarom wil Unia de verschillende partijen nu uitnodigen rond de tafel. '*Een persoonlijke ontmoeting creëert wederzijds begrip en dat is bijzonder waardevol,*' klinkt het bij Unia[16]."

In de dagen na Aalst Carnaval nam Unia contact op met vertegenwoordigers van de Joodse organisaties en de carnavalsgroepen met het oog op het organiseren van een ontmoeting. Dit resulteerde in een bijeenkomst van een vertegenwoordigster van een Joodse organisatie, vertegenwoordigers van de vzw Carnavalist tot in de Kist (belangenbehartiger van de officieel ingeschreven carnavalsgroepen), in het bijzonder vertegenwoordigers van de groep *De Vismooil'n* en de directie van Unia. Tijdens die bijeenkomst, die plaatsvond in de lokalen van Unia, konden de gesprekspartners hun bekommernissen en gevoeligheden rechtstreeks aan elkaar toelichten en kon Unia meer uitleg geven bij het wettelijke kader. Leden en hun familie van de carnavalsgroep *De Vismooil'n* bezochten later ook de Kazerne Dossin in Mechelen en onderhielden contact met de voorzitster van het Forum der Joodse Organisaties. Eind oktober 2019, ten slotte, organiseerde Unia een bredere ontmoeting in Aalst tussen de verschillende actoren (meer bepaald vertegenwoordigers van de officieel ingeschreven carnavalsgroepen, vertegenwoordigers van verschillende Joodse organisaties, een academicus…). Tijdens die ontmoeting werd een bezoek gebracht aan het carnavalsmuseum van Aalst, werd de inhoud van dit rapport toegelicht en konden de betrokkenen nogmaals met elkaar van gedachten wisselen. Praten met elkaar geeft niet de garantie dat er nooit nog stereotypen zullen opduiken tijdens Aalst Carnaval, maar het is volgens Unia uitermate positief dat de dialoog open blijft. Ook vindt Unia het belangrijk dat de vertegenwoordiger van het Centraal Israëlitisch Consistorium van België tijdens de bijeenkomst mee opriep om de dialoog te blijven voortzetten op lokaal vlak en om aandacht te besteden aan onderwijs en vorming over stereotypen. Op die manier kan er een oplossing komen die niet alleen structureel is, maar waarin ook alle betrokkenen zich kunnen vinden.

---

[13] P. BRENER, "Carnaval d'Alost : pourquoi la condamnation n'est-elle pas unanime", Regards april 2019, 9 en Persbericht: Aalst en Melle: Unia pleit voor dialoog, www.unia.be (5 maart 2019).
[14] Unia pleit carnavalsgroep uit Aalst vrij, www.standaard.be (9 maart 2019).
[15] Unia pleit voor dialoog na klacht over Aalsterse praalwagen, www.standaard.be (5 maart 2019).
[16] Persbericht: Aalst en Melle: Unia pleit voor dialoog, www.unia.be (5 maart 2019).

1 Meldingen bij Unia over carnaval

De meldingen die Unia in 2019 ontving over carnaval hadden voornamelijk betrekking op de praalwagen van de carnavalsgroep *De Vismooil'n* die op 3 maart 2019 door de straten van Aalst trok. Het was niet de eerste keer dat Unia meldingen ontving over het carnavalsgebeuren.

1.1 Meldingen over de praalwagen van De Vismooil'n

Gerecycleerde kop van een kruisvaarder.

De carnavalsgroep *De Vismooil'n* had in 2019 een sabbatjaar ingelast. Een sabbatjaar is een jaar waarin gespaard wordt door een carnavalsgroep met het oog op het spijzen van de groepskas. De carnavalsgroep had om geld uit te sparen figuren uit vorige stoeten gerecycleerd. Zodoende werd bijvoorbeeld het hoofd van een kruisvaarder – een karikatuur van Michel Van Brempt (een Aalsterse politicus van het Vlaams Belang) – omgevormd tot een karikatuur van een orthodoxe Jood. De figuren op de praalwagen van *De Vismooil'n* waren in het roze gekleed en er was onder meer een geldkoffer te zien – omringd door muizen[17] – waarin zogezegd het opgespaarde geld werd bewaard. Op die manier werd een zeer stereotiep en clichématig beeld neergezet van de Joodse (orthodoxe) gemeenschap. De praalwagen werd dan ook meteen vergeleken met de antisemitische stereotypen die de nazi's gebruikten in hun propaganda.

De meldingen[18] die bij Unia binnenliepen over de praalwagen van *De Vismooil'n* waren drievoudig: sommigen bekritiseerden de praalwagen van *De Vismooil'n*, anderen namen het op voor *De Vismooil'n* en een aantal melders uitte zich in meer algemene bewoordingen.

1.1.1 Meldingen waarin de praalwagen van *De Vismooil'n* werd bekritiseerd

In een aantal meldingen die Unia ontving werd de aanwezigheid van de praalwagen van *De Vismooil'n* op Aalst Carnaval sterk bekritiseerd.

[17] De Joodse gemeenschap - onder andere - percipieerde dit als ratten, maar volgens De Vismooil'n was het de bedoeling om muizen te tonen. Op de website van Aalst Carnaval (www.aalstcarnaval.be) stelde de groep De Vismooil'n zich dan ook als volgt voor: "Kom toidens de stoet allemool isj koiken nor ons kloizekes, ten zieje meschieng ons moizekes die sporen vèr noste joor" ("Kom tijdens de stoet allemaal eens kijken naar onze kluisjes dan zie je misschien onze muisjes, die sparen voor volgend jaar"). Ook in het lied dat door De Vismooil'n werd gezongen was er sprake van muizen: "Valt het deurken van ons kluis, dan ziede gij ons muis."

[18] Unia ontving meldingen over Aalst Carnaval in het Nederlands, Frans en Engels. De meldingen werden door Unia vertaald voor gebruik in deze tekst.

Der Stürmer
Deutsches Wochenblatt zum Kampfe um die Wahrheit
So kam er nach Oesterreich!
Volksgenosse!
Ohne Lösung der Judenfrage keine Erlösung der Menschheit!

Tijdschrift Der Stürmer.

Volgens sommige melders riep de praalwagen van *De Vismooil'n* herinneringen op aan de **iconografie die gebruikt werd in de jaren dertig in nazi-Duitsland**, meer bepaald de iconografie die gebruikt werd in het tijdschrift *Der Stürmer*.

"Wij zijn ten stelligste ontdaan over deze praalstoet op het Carnaval van Aalst van 3 maart 2019. De karikaturen zoals die van Der Stürmer van Joden met een kromme neus en koffers geld zijn typerend voor het nazisme van 1939. In een democratisch land als België heeft dit geen plaats in 2019, carnaval of niet. De Joodse gemeenschap aanvaardt uiteraard humor, dit is zeer belangrijk in een maatschappij, maar er zijn grenzen die niet kunnen worden overschreden. De Joodse gemeenschap heeft aan de levende lijve de gevolgen ondergaan van de karikaturen van Der Stürmer in WOII."

Andere melders wezen erop dat met de praalwagen 'een stereotiepe voorstelling die getuigt van onvervalst antisemitisme' werd herhaald, namelijk de **associatie van de Joodse gemeenschap met geld**. Het werd onaanvaardbaar geacht dat een stedelijke overheid dergelijke praalwagens toelaat.

> *"Men kan alleen maar geschokt zijn, en zelfs walging voelen, bij het aanschouwen in een carnavalsstoet van dergelijke praalwagens die een grotesk beeld van de Joden geven. Dit kan het gevolg zijn van een gebrek aan historisch besef, maar ook samenhangen met rassenhaat. Carnaval kan geen voorwendsel zijn om een dergelijk karikaturaal beeld te brengen van bepaalde bevolkingsgroepen. Wat een betreurenswaardig beeld wordt gegeven aan overlevenden en hun families, maar ook in het algemeen aan kinderen die naar een dergelijk spektakel kijken."*

> *"Op YouTube is momenteel een antisemitische stoet te zien die onlangs plaatsvond in België. Dat de stoet werd toegelaten is schokkend. Ze zet aan tot rassenhaat. Dit soort gedrag kan niet getolereerd worden in een cultuur die de mensenrechten van elk individu erkent. Welke gedachten zouden er door de hoofden gegaan zijn van eender welk Joods kind dat de stoet heeft aanschouwd? Of van een kind dat zich al bewust is van de Holocaust? Dit is wreed en despotisch. Kinderen moeten beschermd worden tegen zulke traumatische gebeurtenissen. Dit had nooit mogen gebeuren. De personen die steun verleenden, of deelnamen, aan het evenement hebben hulp en opvoeding nodig."*

Sommige melders waren van oordeel dat een dergelijke praalwagen **verboden** zou moeten worden vooraleer racisme en antisemitisme nog zouden toenemen.

> *"Het gaat hier over grove en ondraaglijke banaliseringen van de nazimisdaden en dat zou principieel verboden moeten zijn. Ik heb te veel geleerd over het nazisme om te weten dat het geen enkele kans mag krijgen. Als carnaval een plaats is van vrije expressie, dan mag men niet vergeten dat men deze vrije expressie maar kan opeisen binnen de grenzen van artikel 10, 2e lid van het Europees Verdrag tot Bescherming van de Rechten van de Mens: 'Daar de uitoefening van deze vrijheden plichten en verantwoordelijkheden met zich brengt, kan zij worden onderworpen aan bepaalde formaliteiten, voorwaarden, beperkingen of sancties, die bij de wet zijn voorzien en die in een democratische samenleving noodzakelijk zijn in het belang van de nationale veiligheid, territoriale integriteit of openbare veiligheid, het voorkomen van wanordelijkheden en strafbare feiten, de bescherming van de gezondheid of de goede zeden, de bescherming van de goede naam of de rechten van anderen, om de verspreiding van*

vertrouwelijke mededelingen te voorkomen of om het gezag en de onpartijdigheid van de rechterlijke macht te waarborgen.' Laten we niet vergeten dat de kwaadwillige voorstellingen die de nazi's maakten van de Joden geleid hebben tot misdaden. Dergelijke voorstellingen zijn ook schadelijk voor de gezondheid van de geviseerde groep, want ze vormen een aanslag op het welzijn van deze personen. De publieke moraal wordt ook ernstig geschaad door dergelijke vernederende voorstellingen en dit schaadt de reputatie van anderen ernstig. Men mag ook niet voorbijgaan aan artikel 17 van het EVRM dat het rechtsmisbruik verbiedt."

"Ik zal niet stilstaan bij het antisemitische karakter van de praalwagen. Het antisemitisme heeft ons gedurende het nazitijdperk in de meest duistere uren van Europa gestort. Het aantal antisemitische daden neemt sterk toe in België en elders en het is uw verantwoordelijkheid om ze sterker te veroordelen. Tenzij ik me zou vergissen, is dit een stap die u helaas niet heeft durven zetten en ik betreur dat ten zeerste. Hoe dan ook, het tot stand brengen van een dialoog tussen de verschillende gemeenschappen, organisaties, overheden en politieke verantwoordelijken… is ongetwijfeld steeds een constructieve benadering die zeer positief kan zijn. "

Ook werd geoordeeld dat de **grenzen van de vrije expressie** werden overschreden.

"Met betrekking tot het incident tijdens Aalst Carnaval heeft Unia afgelopen dinsdag in een verklaring gesteld dat carnaval 'bij uitstek een plek is voor zelfspot, satire en sociale kritiek. Dat maakt het onmogelijk om stereotypen, clichés en veralgemeningen te vermijden. Het is een periode waarin de rollen worden omgekeerd en waarin de normen niet worden gerespecteerd.' Maar stereotypen en veralgemeningen kunnen natuurlijk aanstootgevend zijn, zegt Unia. Unia stelt voor om de verschillende partijen rond de tafel uit te nodigen (…). Ik zou u willen vragen hoe het gebruik van de ergste stereotypen een 'omkering van de rollen' zou vormen. Integendeel, de machthebbers blijven de machthebbers die het zich kunnen veroorloven om te kappen op diegenen die het onderwerp zijn van discriminatie en/of geweld in de echte samenleving. Carnaval betekent dat het volk met de Koning lacht, maar de Koning die het volk uitlacht is gewoon een bijkomende vorm van geweld. Vanuit uw logica zou een galerij die antisemitische (of negrofobe, homofobe…) spotprenten toont, volledig in haar rol blijven in naam van de 'cultuur'. Persoonlijk ben ik geen voorstander van verboden of gerechtelijke veroordelingen, maar een krachtige stellingname tegen deze soort van voorstellingen, die de ergste stereotypen versterken, in een periode van waarin we kunnen merken dat de schade waartoe ze leiden toeneemt, lijkt me een minimum."

1.1.2 Meldingen waarin de praalwagen van *De Vismooil'n* werd verdedigd

In een aantal meldingen die Unia ontving werd de aanwezigheid van de praalwagen van *De Vismooil'n* dan weer verdedigd.

Unia en Europa moeten zich *niet* mengen in dit debat, zo stelden enkele melders, want de praalwagen valt onder de **vrijheid van expressie**.

"Meer en meer wordt onze maatschappij overstelpt met de zogenaamde 'politieke correctheid', die overloopt van het slappe eenheidsworst-discours dat over onze contreien en democratie uitgekapt wordt en enkel maar doet verschrompelen tot een vormeloze massa, die rechtstreeks naar de ingang van 'Brave New World' loopt. 'Freedom of speech' is nog steeds één van de basisbeginselen van onze democratie, en mag niet en nooit ingeperkt worden. Het criterium

> *'kwetsend' is geen objectief criterium en zal dus door eenieder anders geïnterpreteerd worden. Carnaval is bij uitstek het moment waarop 'per definitie' de 'zotheid' de overhand mag en moet nemen, zodat elke afbeelding, uitbeelding, tekening, geschrift, lied, …, nooit au sérieux mag en moet genomen worden. En bij deductie dus nooit kwetsend kan zijn voor iemand; wellicht wel potsierlijk en/of wansmakelijk, maar niet kwetsend."*

Gesteld werd dat het fenomeen Aalst Carnaval **niet goed begrepen** kan worden door personen die niet uit Aalst afkomstig zijn.

> *"De stoet te Aalst wordt door niet-Aalstenaars niet goed begrepen. Moet de stad ingangsgeld vragen volgend jaar, of niet-Aalstenaars buiten houden? Dat probleem met de Joodse bevolking is geen probleem en moet ook door jullie weerlegd worden. Iedereen die uitgebeeld wordt op welke wijze dan ook kan dan klacht indienen. Wat belachelijk".*

Sommige melders waren zelfs verontwaardigd dat de praalwagen het **etiket antisemitisch** kreeg opgeplakt. Eén melder was van oordeel dat deze zaak sterk werd opgeblazen door de Joodse gemeenschap en de media.

> *"Graag zou ik een klacht willen indienen met betrekking tot de reactie van de Europese Commissie op de druk besproken praalwagen in de Aalsterse carnavalstoet. Hun reactie bestond er kort door de bocht in dat het afbeelden van mensen met Joodse oorsprong (ik gebruik uw verwoording) in de satirische en clichématige wijze zoals het gebeurde in de stoet niet door de beugel kon én moest worden bestraft. Het staat de Commissie uiteraard vrij er meningen over satire op na te houden, maar het probleem dat ik er mee heb is dat het enkel over deze wagen ging. Andere geloven werden in dezelfde stoet op gelijkaardige wijze afgebeeld, elk met hun eigen stereotypen uiteraard. Het feit dat men hier twee maten en gewichten gebruikt is voor mij een uiting van discriminatie op basis van geloof en afkomst. Men gaat de rechten van bepaalde gelovigen sterker verdedigen (en zelfs andere rechten toewijzen) enkel en alleen op basis van de afkomst en het geloof."*

1.1.3 Meldingen waarin meer algemene commentaar werd gegeven

Enkele melders lieten zich uit in meer algemene bewoordingen.

Zo waren er melders die vonden dat **veel te veel nadruk** werd gelegd op de praalwagen met een karikaturale voorstelling van Joden en dat er geen aandacht werd besteed aan andere praalwagens die net zo omstreden waren.

> *"Op FB zag ik een video over het carnaval in Aalst. Het is niet deze video die problematisch is, maar wel de vermomming en houding van bepaalde deelnemers (KKK, 'negers') en van bepaalde praalwagens (Joodse karikaturen)."*

> *"Ik bekeek onlangs de beelden van de carnavalsstoeten in Aalst en was enorm geschokt door de kostuums van de leden van Forza Ninove, die openlijk verwezen naar de racistische KKK-groepering (extreem rechtse beweging die in de VS o.a. verantwoordelijk waren voor verschillende lynchpartijen tegenover zwarte mensen). Met de Joodse bevolking werd toen ook gespot tijdens dezelfde stoet. Zij waren ook geschokt maar zullen/hebben reeds verontschuldigingen krijgen, en terecht. Graag zou ik dit willen zien gebeuren voor de zwarte bevolking. Ik wil hiermee een signaal geven dat wij ook serieus worden genomen. Ik denk dat velen onder ons het zouden appreciëren."*

Opgemerkt werd dat het gaat om ludieke voorstellingen die mensen zouden moeten doen glimlachen. Het indienen van een klacht leidt dan ook alleen maar tot meer **polarisering** in de samenleving.

Vastgesteld werd dat we in een samenleving leven waar niet meer met alles kan gelachen worden, zelfs niet ter gelegenheid van carnaval.

> *"Als Aalstenaar moet ik met verbijstering vaststellen dat het in West-Europa en België erg gesteld is met de vrije meningsuiting en het recht op humor en satire. Telkens weer misbruiken diverse belanggroepen en organisaties zoals Unesco hun macht om de vrije meningsuiting aan banden te leggen en vooral de blanke Westerse cultuur te viseren en tradities als carnaval en Zwarte Piet als racistisch te bestempelen. Als homo en inwoner van Aalst heb ik als toeschouwer twee carnavalswagens opgemerkt die op een ludieke manier homo's uitbeelden waarbij halfnaakte mannen in roze slipjes op een verwijfde manier danspasjes maakten. Net zoals de Joden werden homo's tijdens WOII door de Nazi's in concentratiekampen omgebracht en vervolgd. Desondanks voel ik mij niet persoonlijk aangesproken, gestigmatiseerd of beledigd maar kwam er een glimlach op mijn gezicht."*

Ten slotte werd gemeld dat de hele polemiek, die geen reden van bestaan had mogen hebben, in de stad Aalst zorgde voor een **afschuwelijke sfeer**.

> *"Ik wil gewoon melden dat de commotie rond de carnavalsgroep van De Vismoil'n nog blijft duren in onze stad. Er is echt een klimaat aan het ontstaan dat niet meer gezond is. Al gehoord van de kanarie in de mijn. Ik wil niet verder toekijken hoe men afglijdt dan toch naar antisemitisme, ik wil niet de andere kant opkijken. Het blijft niet bij onschuldige pret, het wordt haat."*

1.2 Andere meldingen

Aalst Carnaval gaf in 2019 ook aanleiding tot meldingen bij Unia over carnavalisten met zogenaamde ***blackfaces*** en over carnavalisten die kledij droegen die gelijkenis vertoonde met de kledij van de Ku Klux Klan.

Forza Witkap (Ku Klux Klan vermommingen) (foto: Belga).

"Ik wil graag melden dat tijdens het carnaval in Aalst, personen zich zwart hebben geschminkt, hetgeen men doorgaans 'blackface' noemt. Enkelen hebben vermommingen gebruikt die doen herinneren aan de Amerikaanse Ku Klux Klan. Foto's zijn gedeeld op de sociale media, zoals Twitter. Mensen werden getagd op de foto's en politici woonden het carnaval bij."

Door een melder werd gewezen op de dag van de ***Voil Jeanetten*** die, aldus de melder, zorgde voor een homofobe toets doordat mannen rondliepen in Aalst "*vermomd als vrouwen*."

> *"Ik neem contact met u op omdat ik zeer bezorgd was over uw reactie op de protesten na het carnaval van Aalst en de praalwagen waarop Joden met grote neuzen en kisten vol geld werden voorgesteld. Andere 'racistische' karikaturen waren niet veel beter. De 'Voil Jeanettenstoet' op het einde, met mannen vermomd als vrouwen, zorgde voor een vleugje homofobie (vertaling: 'vuile homo's'). (…)"*

Ook in het verleden zorgde de carnavalsstoet in **Aalst** al meermaals voor (internationale) opschudding. In **2005** kwam er bijvoorbeeld (schriftelijk) protest van de Liga van Arabische Staten tegen het 'racistische carnaval' in Aalst nadat in de stoet islamitische zelfmoordenaars werden opgevoerd en een maquette van een moskee werd meegedragen. De toenmalige Vlaamse minister van Stedenbeleid, Marino Keulen, stelde in het Vlaams Parlement: "*We hebben op een correcte manier op de(ze) brief geantwoord, zonder verontschuldigingen aan te bieden*[19]." "*We hebben de ambassadeur geantwoord dat we deze situatie niet kunnen beoordelen. Het is bovendien eigen aan carnaval dat er de draak wordt gestoken met mensen. Dat kan je niet verbieden. Anders kan je carnaval net zo goed opdoeken, en dat zijn we echt niet van plan*", aldus nog Vlaams minister Keulen[20].

In **2013** was er opnieuw internationale polemiek toen de carnavalsgroep *Eftepië* uit Aalst in SS-uniform paradeerde tijdens de stoet. De groep verwees hiermee naar het debat over Zwarte Piet. De toenmalige Vlaamse minister van Cultuur, Joke Schauvliege, schreef in naam van de Vlaamse regering een brief aan Unesco om de nazi-parodie in Aalst te kaderen (Unesco had verontwaardigd gereageerd op de Aalsterse parodie): "*Wij hebben tegenover Unesco de historisch-culturele context van Aalst carnaval geschetst en we betreuren dat de perceptie is gewekt dat de deelnemers een antisemitische boodschap wilden verspreiden. Wij veroordelen elke vorm antisemitisme en rassenhaat, maar carnaval blijft natuurlijk een moment waarop op een groteske manier gespot wordt. Met stereotype uitvergrotingen. Ik ga ervan uit dat de deelnemers in al hun wijsheid kunnen oordelen of ze al dan niet over de schreef gaan en al dan niet mensen kwetsen of discrimineren*[21]*."*

Een jaar later, in **2014**, plaatste de carnavalsgroep *Eftepië* een zwarte Sint-Maarten, gezeten op een zak OCMW-geld, op een koets die werd voortgetrokken door witte slaven. Unia stelde in een reactie dat de koets binnen de context en de geest van het Aalsterse carnaval moest worden bekeken. "*Het is niet aan ons om te censureren. Het is en blijft carnaval. Dat moet soms controversieel zijn. Iedereen mag zeggen en denken wat hij wil*[22]."

---

[19] Actuele vraag over een brief van de Arabische Liga betreffende het carnaval van Aalst en de reactie terzake van de minister van Vera Van der Borght en Karim Van Overmeire aan minister Marino Keulen, Plenaire vergadering Vlaams Parlement 4 mei 2005, actuele vraag 240 en 241 (2004-2005).

[20] 'Carnaval in Aalst kwetst moslims', www.nieuwsblad.be (30 april 2005). De toenmalige burgemeester van Aalst, Anny De Maght, reageerde in Het Nieuwsblad als volgt: "Het is de allereerste keer in de lange geschiedenis van Aalst Carnaval dat we dit meemaken. Dit slaat nergens op. Tijdens ons carnaval wordt met alles en iedereen de draak gestoken, van binnen- en buitenlandse politici tot zelfs de paus en het koningshuis. Niemand maakte daar ooit problemen van omdat iedereen weet dat net dat carnaval is. Dat maakt ons volksfeest zo uniek, en daar mag niet aan worden geraakt. Die klacht zet niet alleen de hele idee achter carnaval op de helling, maar ook het basisrecht van vrije meningsuiting.''

[21] Naziparodie: Schauvliege legt Aalst carnaval uit in brief aan Unesco, www.knack.be (14 februari 2013).

[22] Carnavalsgroep zorgt jaar na SS'ers weer voor controverse, www.gva.be (27 februari 2014).

Carnaval Aalst (foto's: Belga).

Unia ontving in 2019 ook meldingen over **andere carnavalsstoeten** en -evenementen. Bijvoorbeeld over het carnaval van Malmedy en over evenementen zoals *Le Grand Feu* in Liernu. Melders gaven te kennen aanstoot te nemen aan typetjes zoals de '*sauvage d'Afrique*' en de '*sauvage d'Amérique'* en aan het dragen van kledij die sterk geleek op die van de Ku Klux Klan.

> *"Een collega liet me gisteren enkele foto's zien van de carnavalsstoet in Malmedy. Daar zijn er verschillende traditionele typetjes zoals de 'sauvage d'Afrique' met zijn cris féroces en de 'sauvage d'Amérique' met veren en pijl en boog. Mijn vraag is of deze zaken al op jullie radar verschenen zijn? In mijn ogen zijn ze niet echt aanvaardbaar, dus ik wil het maar even signaleren."*

Affiche voor het 'Grand feu de Liernu'.

> *"Deze affiche promoot het 'Grand feu de Liernu' van 9/3/19. Het personage dat op de affiche is afgebeeld, herinnert bewust aan de personages en uniformen van de Ku Klux Klan. Dit is zeer, zeer, schokkend, onwaardig en zelfs afkeurenswaardig als verheerlijking van het racisme of als aanzetten tot rassenhaat! Het gebanaliseerde beeld van de Klan gebruiken om een vuur te promoten! Ik waardeer zwarte humor, maar hier is er niets expliciets aan dat humor suggereert. De Klan zelf bevestigde de superioriteit van het blanke ras en heeft in de Verenigde Staten zwarten vermoord en gelyncht. Er bestaan veel historische gegevens over de Klan die toegankelijk zijn en potentieel bij iedereen bekend. In het minst erge geval zou deze affiche een gebrek aan smaak kunnen zijn of misplaatste ironie. In het slechtste geval een banalisering van of zelfs aanzet tot rassenhaat. De affiches moeten daarom zo snel mogelijk worden verwijderd en de afficheerders zouden moeten worden verhoord, ondervraagd of zelfs vervolgd. Verontschuldigingen zouden welkom zijn. Wiens goede idee was dit? Wie is hiervoor verantwoordelijk? De verantwoordelijken moeten worden geïdentificeerd en zij moeten zich verantwoorden. Zullen we in deze tijden (antisemitisme, racisme, xenofobie, opkomst van het populisme, enz.) aanvaarden dat de beeldvorming rond de KKK in België gebanaliseerd wordt?"*

Ook het lanceren van **'carnavalsbier'** met de benaming *Jeanet* in Sint-Truiden ter gelegenheid van carnaval gaf aanleiding tot een melding bij Unia.

> *"Dit is ongepast en als homoseksueel voel ik mij hierop aangesproken. De term is beledigend voor alle holebi's."*

De zogenaamde *blackfaces* zorgen wel vaker voor controverse. In 2018 werd in **Deux-Acren** (Lessines), tijdens de *Ducasse des Culants*, de optocht van de '*groupe des Nègres*' geannuleerd. Dit gebeurde na protesten van een vereniging die het racistische karakter van de *blackfaces* wilde aanklagen. De vzw die het carnaval organiseerde diende een klacht in tegen een verantwoordelijke van de vereniging. Ze meende dat het protest een bedreigend karakter had, terwijl het volgens de vzw om een onschuldige folkloristische optocht ging en niet om een uiting van racisme. In 2019 werd in Deux-Acren (Lessines) '*la sortie des nègres*' vervangen door '*la sortie des diables*[23]'.

Optocht van 'le sauvage d'Ath' (foto: Unia).

In 2019 werden in **Ath**, ter gelegenheid van de *Ducasse d'Ath*, extra veiligheidsmaatregelen afgekondigd nadat protest was aangekondigd tegen de optocht van '*le sauvage d'Ath'*[24]. Door het collectief *Bruxelles Panthères* werd een schrijven gericht aan Unesco om de *Ducasse d'Ath* desgevallend geen deel meer te laten uitmaken van de lijst van het immaterieel cultureel erfgoed[25]. Tijdens het weekend van de *Ducasse d'Ath* in augustus 2019 waren er geen noemenswaardige incidenten. De burgemeester van Ath had voorafgaand een gesprek gehad met het collectief *Bruxelles Panthères* en hij had opgeroepen tot kalmte. Op zondag overhandigde '*le sauvage d'Ath'* zijn ketens aan de burgemeester en gaf daarmee symbolisch aan dat hij vrij was.

In verband met de zogenaamde *blackfaces* heeft de *Working Group of Experts on People of African Descent* de Belgische regering overigens aanbevolen om een open debat te ondersteunen en te faciliteren over het gebruik van zogenaamde *blackfaces*, racialiserende karikaturen en racistische voorstellingen van personen van Afrikaanse afkomst[26].

---

[23] Deux-Acren: le 'groupe des Nègres' ne sortira pas à la ducasse des Culants, par crainte de débordements, www.rtbf.be (14 september 2018).

[24] Ducasse d'Ath : le personnage du sauvage est-il raciste?, www.dhnet.be (1 april 2019) en Ducasse d'Ath: le Sauvage doit-il renoncer à son visage noir?, www.notele.be (24 juli 2019).

[25] Non, le Sauvage ne périra pas!, www.notele.be (13 augustus 2019).

[26] Aanbeveling 68 in Statement to the media by the United Working Group of Experts on People of African Descent, on the conclusion of its official visit to Belgium, 4-11 February 2019, www.ohchr.org (11 februari 2019).

2 Sociologische-historische analyse van carnaval

Het verschijnsel van carnaval kent een lange geschiedenis met verschillende 'voorlopers' en parallelle tradities, die allemaal een bepaalde overeenkomst vertonen. Wat is de oorsprong en betekenis van carnaval? Waarom wordt tijdens carnaval zo vaak gebruikt gemaakt van stereotiepe voorstellingen van minderheidsgroepen?

2.1 Oorsprong en betekenis van carnaval

Niet alle historici en volkskundigen delen dezelfde mening over de exacte **oorsprong** van carnaval. Er is echter één zaak gemeenschappelijk aan de beschrijving van al deze tradities: het gaat steeds over een omkeringsritueel, waarbij de bestaande orde wordt omgekeerd en normen over gewenst gedrag worden opgeschort voor een korte en welbepaalde periode.

Reeds in de Prehistorie zijn er feestrituelen gedocumenteerd waarbij voor korte tijd de hele samenleving op zijn kop stond, alle maatschappelijke rollen werden omgedraaid en er niet werd gewerkt. Dergelijke feesten kwamen al voor in het oude Babylon; in Mesopotamië en Egypte; bij de Grieken, de Romeinen en de Germanen.

In het Europa van de Middeleeuwen werden deze tradities geïntegreerd binnen het christendom. De reeds bestaande tradities kregen (na heel wat pogingen om de heidense praktijken de kop in te drukken) een plek binnen de christelijke liturgie. In de Middeleeuwen sprak men van de Vastenavond-viering, waarin men nog één keer luidruchtig kon feestvieren met veel spijs en drank om vervolgens vanaf Aswoensdag de rooms-katholieke vastentijd in te gaan als voorbereiding op Pasen. Het is ook vanaf deze periode dat het woord carnaval, steeds binnen zowat dezelfde context, gestalte begint te krijgen. Carnaval kenmerkte zich destijds door vermommingen, ommegangen, het instellen van een 'spotheerschappij' met een eigen hiërarchie evenals uitbundig eten en drinken.

Met de opkomst van de Reformatie kwam het carnaval opnieuw zwaar onder vuur te liggen, waarna het feest in veel delen van Europa verdween. In het meest katholieke gedeelte van Europa bleef de carnavalstraditie echter ondergronds smeulen, om uiteindelijk begin negentiende eeuw opnieuw wortel te schieten. In deze tijd begon het carnavalsfeest pas echt te lijken op wat het nu is.

2.2 Aalst Carnaval en immaterieel cultureel erfgoed[27]

2.2.1 Een beknopte geschiedenis van Aalst Carnaval

Sinds het begin van de tiende eeuw werden in de Nederlanden feestelijkheden georganiseerd in de Vastenavond-periode. Het waren kerkelijke zottenfeesten tussen het einde van de winter en het begin van de zomer. Ze deden denken aan nieuwjaarsvieringen uit de Klassieke Oudheid en bevatten elementen uit Germaans-Keltische vruchtbaarheidsrituelen zoals het omkeren van de bestaande orde of het offeren van voedsel. Vanaf de veertiende eeuw kregen de feesten een wereldlijk karakter en werden ze op straat gevierd. De eerste vermeldingen van Vastenavond in Aalst dateren uit de **vijftiende eeuw**.

De overheid begon rond de Vastenavond-periode steeds meer activiteiten te organiseren als een manier om de traditionele lentefeesten, die voorheen met veel kabaal door de jongeren in de stad werden gevierd, in goede banen te leiden. Vastenavond werd zo stilaan een feest van en voor de hele bevolking. In de loop van de zestiende eeuw verdwenen geleidelijk de georganiseerde stedelijke Vastenavond-vieringen. De Kerk nam aanstoot aan de uitspattingen waarmee het volksfeest gepaard ging en zette de overheid aan tot het inperken van de festiviteiten. In Aalst verschenen de eerste verbodsbepalingen in de zeventiende eeuw.

Het feest bleef echter op de achtergrond bestaan en evolueerde in de loop van de **achttiende eeuw** tot spontaan volksvermaak. Terwijl de burgerij Vastenavond vierde op pronkerige bals achter de gevels van statige herenhuizen, trokken de jongeren van de minder gegoede klasse verkleed de straat op. Vanaf de tweede helft van de achttiende eeuw werden de verbodsbepalingen opnieuw strenger omdat vlugschriften, volksliederen, feesten en betogingen ook werden ingezet in de politieke strijd. Na de Belgische revolutie werden alle festiviteiten tijdens de Vastenavond-dagen zelfs verboden.

Toen de scheidingsperikelen tussen Noord en Zuid waren opgelost, vormde het vertier geen bedreiging meer voor het nieuwe gezag. In 1847 liepen er volgens de Aalsterse pers opnieuw gemaskerden in de straten. Sinds het midden van de **negentiende eeuw** publiceerde het stadsbestuur jaarlijks in de kranten wanneer het maskeren en vermommen was toegelaten.

Op zondag **9 maart 1851** werd de eerste Aalsterse Vastenavond-stoet georganiseerd. Niet veel later werd voor het eerst in een carnavalsstoet de spot gedreven met de actualiteit, iets wat pas vele jaren later zou uitgroeien tot het handelsmerk van Aalst Carnaval.

Van een jaarlijkse stoet was nog lang geen sprake. Toch deden tussen 1851 en 1923 minstens achttien carnavalsstoeten hun ronde in Aalst. De organisatie verschilde van stoet tot stoet en had vaak een politiek karakter.

Niet toevallig kwamen in de periode van deze eerste stoeten opmerkelijke straattaferelen voor. Aangezien ‘elkaar verwijten en bespotten’ een belangrijk carnavalsgebruik was, was het zich onherkenbaar maken door verkleedkledij en masker onontbeerlijk. De weinige bekende incidenten waren vaak politiek geïnspireerd.

Het gebeurde zelden dat men het Vastenavond-vertier individueel opzocht. Vaak ging men de nacht tegemoet in zogenaamde Vastenavond-compagnies. Deze groepen werden veelal gevormd door werklieden uit eenzelfde fabriek

[27] Deze tekst is gebaseerd op Aalst Carnaval, www.immaterieelerfgoed.be (website van de Vlaamse overheid, met moderatie door Werkplaats immaterieel erfgoed als landelijke organisatie die de werking opneemt voor het immaterieel erfgoed in Vlaanderen); Wim BEELAERT, “Vijf eeuwen vastenavond in de carnavalstad Aalst”, www.users.telenet.be/wim.beelaert/vastenavond/inleiding.html en Wim BEELAERT, “Carnaval”, www.immaterieelerfgoed.be/files/attachments/.327/Waar_is_de_tijd_carnaval_deel_1.pdf en immaterieelerfgoed.be/files/attachments/.328/Waar_is_de_tijd_carnaval_deel_2.pdf.

of wijk. Ze werkten samen aan kostuums, zodat ieder van de groep er ongeveer hetzelfde uitzag, of ze legden een cent opzij om samen kostuums te kopen of te huren. Sommige arbeidersgezinnen spaarden maandenlang voor een mooi kostuum.

Vanaf 1900 werden twee nieuwe initiatieven genomen die de ontwikkeling van carnaval in grote mate en blijvend zouden beïnvloeden: de organisatie van een jaarlijkse **Winterfoor** en de oprichting in 1902 van de **'Stedelijke Commissie der Openbare Feestelijkheden'**, een middenstandsorganisatie die steun ontving van het stadsbestuur en die als hoofdactiviteit het organiseren van een grootschalig carnavalsfeest had. De eerste editie van het moderne Aalst Carnaval vond plaats in 1923.

Het uitzicht van de stoeten werd bepaald door de deelnemende groepen en hun kleurige kostuums. Met het succes steeg jaar na jaar ook het aantal deelnemende carnavalsverenigingen.

Voil Jeanetten (foto: Shutterstock).

Aan het einde van de negentiende eeuw ontstond ook een nieuw fenomeen: de arbeiders, die zich geen duur carnavalskostuum of masker konden veroorloven, namen hun toevlucht tot de afgedragen kleren van hun echtgenote. Toen al werden ze in de lokale pers bestempeld als 'vuil jeanetten'. 'Vuil' sloeg zowel op de slordige kledij als op de vuile, gemene taal die ***Voil Jeanetten*** bij het verwijten gebruikten. Dit was trouwens geen typisch Aalsterse figuur, want ook in andere steden zoals Antwerpen en Gent doken de 'vuil jeanetten' meer en meer op.

In de loop der tijd liepen ook steeds meer Aalsterse carnavalisten **ongeorganiseerd** tussen de officiële groepen in de stoet. Verkleed en gebruikmakend van de gekste attributen staken ze de draak met lokale politieke toestanden. Deze 'losse groepen' werden gedoogd omdat ze dode momenten en lege plekken in de stoet zinnig opvulden en een Aalsters cachet aan de stoet gaven.

Naarmate de jaren vorderden ging de **kwaliteit** van de groepen die meeliepen in de stoet stilaan bergaf. In 1946 waren er nog maar negen Aalsterse groepen actief in de stoet. Aalst besefte dat het gebrek aan eigen kwaliteitsvolle groepen de toekomst van carnaval ondermijnde en in 1952 schreef de Aalsterse apotheker Marcel De Bisschop een originaliteitsprijs uit. De Aalsterse groep met de meest spitsvondige spot kreeg tweeduizend frank. De oproep kreeg gehoor: in 1955 steeg het aantal Aalsterse groepen in de stoet al naar zeventien. De kwaliteit was niet altijd hoogstaand. De mening werd geopperd dat sommige groepen overdreven, zowel in het kiezen van een uit te beelden onderwerp, als wat de uitbeelding ervan betrof. "*In de toekomst zal er meer en strengere controle gedaan worden op de groepen en zullen dezen die niet voldoen zonder meer worden geweerd uit de stoet*", zo noteerde het Feestcomité in 1957.

In 1960 werd het carnaval onder impuls van het stadsbestuur verder vernieuwd. Als start van de feestperiode werd voortaan een **Driekoningenfeest** georganiseerd. Een andere nieuwigheid was de **ajuinworp**, vóór de aanvang van de maandagsstoet die in 1957 voor de eerste keer werd ingericht. Tot slot werd op dinsdagavond een grootse slot-apotheose georganiseerd: met de **popverbranding** werd carnaval symbolisch verbrand.

2.2.2 Het moderne carnaval

Sinds de jaren zestig is Aalst Carnaval een uniek volksfeest. Verenigd in tientallen organisaties werken duizenden vrijwilligers maandenlang aan het welslagen van de festiviteiten.

Op **Driekoningen** start officieel het carnavalsseizoen. De kandidaten voor de felbegeerde titel van Prins Carnaval worden op die dag aan het publiek voorgesteld, waarna de campagne voor de verkiezing in alle hevigheid losbarst en de stad wekenlang in haar ban houdt. De **Prinsenverkiezing** zelf is telkens een groots spektakel met dans en muziek. De winnaar wordt een jaar lang ambassadeur van de stad.

Met een spottende carnavalsraadszitting op zaterdag wordt het carnavalsweekend geopend. Politici en bekende Aalstenaars worden op een carnavaleske manier in hun hemd gezet. Op zaterdagavond wordt het **Jefkesbal** georganiseerd door de Jefkes van Sint-Anna. Het is één van de laatste echt verklede traditionele carnavalsbals in de stad.

Op zondag is het de beurt aan één van de bekendste onderdelen van Aalst Carnaval: de **stoet** met tientallen praalwagens. Een tachtigtal 'officiële groepen' stappen mee in de zondags- en maandagsstoet, waarin tal van actuele thema's satirisch benaderd worden. De voorbereidingen beginnen meestal maanden op voorhand en elke groep doet zijn best om het publiek te verbazen met tot in de puntjes afgewerkte praalwagens en kostuums. Daarnaast lopen er nog steeds meer dan 200 'losse groepen' in de stoet. Dit zijn kleinere groepen van carnavalisten die geen grote praalwagens bouwen, maar wel makkelijk op de actualiteit kunnen inspelen op een ludieke manier.

Op maandag bedwingen de *Gilles* de wintergeesten tijdens hun traditionele **bezemdans** op de Grote Markt. Vervolgens proberen duizenden mensen de gouden ajuin te bemachtigen tijdens de **ajuinworp**. In de namiddag trekt de stoet een tweede maal door de straten. 's Avonds valt het verdict van de jury en wordt bekendgemaakt welke groep winnaar wordt bij de kleine, de middelgrote en de grote groepen. De dag eindigt in een nieuwe carnavalsnacht op en rond de Grote Markt waarbij alle centrumstraten en talrijke cafés veranderen in één grote, bruisende massa feestvierders. De echte Aalsterse carnavalisten beoefenen als geen ander dé carnavalssport bij uitstek: het elkaar verwijten zonder herkend te worden. Ook dat maakt deel uit van het immaterieel erfgoed van het carnaval vieren.

Op dinsdagmiddag trekt een stoet van duizenden ***Voil Jeanetten*** door de binnenstad. Dinsdagavond valt het doek over de carnavalsviering met de verbranding van de **Vastenavondpop**. Voor velen dan ook een zeer emotioneel moment, waarna de oproep (*"Doeme voesj"*) om nog verder te feesten, massaal opgevolgd wordt.

Zo evolueerde Aalst Carnaval sinds de vijftiende eeuw tot een driedaags volksfeest, met een grootschalige beleving doorheen alle bevolkingslagen.

Aalst Carnaval wordt op heden gezien als een hoogdag van vrije expressie en spot. De driedaagse viering wordt getypeerd door een uitgesproken spottend, anarchistisch en politiek-maatschappelijk satirisch karakter. Deze Aalsterse traditie is zo exemplarisch voor de traditionele carnavalsfunctie, waarbij carnaval als **omkeringsritueel** fungeert. Rijk wordt arm, man wordt vrouw, blank wordt zwart… In verschillende onderdelen van de carnavalsviering zijn rituelen met deze waardenomkering terug te vinden, onder andere ook in de carnavalsstoet.

De omkering wordt toegepast op alle elementen in de stedelijke samenleving: sociaal, gedragsmatig, karakterieel, maar ook qua gender zoals bij de traditie van de *Voil Jeanet*. Hier gaat de omkering verder dan man-vrouw: alles wat geassocieerd wordt met vrouw zijn wordt omgekeerd: afstotelijke lelijkheid wordt het hoofddoel.

2.2.3 Aalst Carnaval als 'controversieel' immaterieel cultureel erfgoed[28]

Immaterieel erfgoed is levend erfgoed. Het zijn (niet-tastbare) gewoontes en gebruiken met wortels in het verleden, die mensen koesteren en in stand houden. Het gaat om kennis en vaardigheden die men levend wil houden en doorgeeft aan volgende generaties. Immaterieel erfgoed gaat dus over mensen: van individuele tot georganiseerde beoefenaars, vrijwilligers, deelnemers… We noemen ze (immaterieel-) erfgoedgemeenschappen. Immaterieel erfgoed, dat zijn ook de handelingen die deze mensen (on)bewust verrichten om hun tradities en technieken voort te zetten. Verschillende generaties erfgoedgemeenschappen passen waar nodig hun praktijken aan veranderende omstandigheden aan, met het oog op de toekomst ervan. Deze praktijken worden – naar de Unesco 2003 Conventie voor het borgen van het Immaterieel Cultureel Erfgoed[29] – opgedeeld in vijf domeinen: oraal erfgoed, podiumkunsten en muziek, sociale gewoontes en gebruiken, natuur en universum, ambachtelijke vaardigheden en technieken. Vanzelfsprekend is er ook immaterieel erfgoed dat in verschillende domeinen thuishoort of buiten deze categorieën valt.

De Unesco 2003 Conventie is bij velen best gekend voor zijn Lijst(en) voor Immaterieel Cultureel Erfgoed, al gaat de Conventie over veel meer dan dat. Haar doelstellingen strekken ver. In de eerste plaats zet dit internationale beleidsinstrument in op het borgen van immaterieel cultureel erfgoed en het duurzaam voortbestaan van dit levende erfgoed. Daarnaast streeft de Conventie naar respect voor dit erfgoed van gemeenschappen, groepen en betrokken individuen. Het wil ook een verhoogd bewustzijn voor het belang van dit erfgoed op het lokaal, nationaal en internationaal niveau stimuleren, én er internationale samenwerking en begeleiding rond creëren. De Conventie, en haar deelnemende lidstaten, erkennen immaterieel erfgoed als een belangrijke bron voor het welbevinden van gemeenschappen, duurzame ontwikkeling van de samenleving en wederzijds begrip in en tussen landen.

> *Artikel 2 van de Unesco 2003 Conventie bepaalt: "Dit immaterieel cultureel erfgoed, overgedragen van generatie op generatie, wordt constant herschapen door gemeenschappen en groepen als antwoord op hun omgeving, hun interactie met de natuur en hun geschiedenis, en geeft hen een gevoel van identiteit en continuïteit, en bevordert dus het respect voor culturele diversiteit en menselijke creativiteit. In deze conventie wordt uitsluitend rekening gehouden met het immaterieel cultureel erfgoed dat zowel compatibel is met bestaande internationale instrumenten voor mensenrechten als met de vereisten van wederzijds respect tussen de gemeenschappen, groepen en individuen, en met hun duurzame ontwikkeling.*
>
> *In artikel 15 van de Unesco 2003 Conventie staat: "Binnen het kader van zijn beschermingsactiviteiten van het immaterieel cultureel erfgoed, probeert iedere verdragsluitende staat de breedst mogelijke participatie te verzekeren van gemeenschappen, groepen en, als dat wenselijk is, individuen, die dat erfgoed creëren, in stand houden en doorgeven en hen actief te betrekken bij het beheer ervan."*

Gestoeld op de Unesco-Conventie is er sinds 2006 zo ook een Vlaams immaterieel-cultureel-erfgoedbeleid en een bijhorende Inventaris Vlaanderen van het Immaterieel Cultureel Erfgoed die een overzicht geeft van gewoontes en gebruiken, kennis en praktijken in Vlaanderen die 'geborgd' worden. Net zoals bij het beleid van Unesco ligt de focus op het creëren van kansen voor het voortbestaan en de toekomstige ontwikkeling van levende culturele gebruiken en tradities en het ondersteunen van de erfgoedgemeenschappen daarin.

---

[28] Voor het schrijven van deze paragraaf werd samengewerkt met Jorijn Neyrinck, coördinator Werkplaats immaterieel erfgoed en lid Vlaamse Unesco commissie.

[29] Conventie betreffende de bescherming van het immaterieel cultureel erfgoed, opgemaakt te Parijs op 17 oktober 2003, www.ich.unesco.org/doc/src/00009-NL-PDF.pdf.

Aalst Carnaval is intussen reeds erkend als immaterieel cultureel erfgoed op de Inventaris Vlaanderen voor het Immaterieel Cultureel Erfgoed, en anderzijds door Unesco op de Representatieve Lijst voor Immaterieel Cultureel Erfgoed van de mensheid in het kader van de Unesco Conventie voor het borgen voor Immaterieel Cultureel Erfgoed (2003).

Aalst Carnaval werd bij de plaatsing op de Representatieve Lijst van Unesco in 2010 beschreven als:

> *"Exuberant and satirical, the celebration features a Prince Carnaval, who symbolically becomes mayor and receives the key to the city in a ceremony marked by ridicule of the city's actual politicians; a procession of effigies of giants and 'Bayard', the horse from the Charlemagne legends; a broom dance in the central market to chase away the ghosts of winter; a parade of young men dressed as women with corsets, prams and broken umbrellas and a ritual burning of the carnival effigy – accompanied by shouts insisting that the feast will go on for another night. In addition to the carefully-prepared floats of official entrants, informal groups join the festivities to offer mocking interpretations of local and world events of the past year. The 600-year-old ritual, drawing up to 100,000 spectators, is a collective effort of all social classes and a symbol of the town's identity in the region. Constantly recreated by new generations, the ancient carnival's collective laughter and slightly subversive atmosphere celebrate the unity of Aalst*[30]*."*

In een officiële reactie veroordeelde Unesco de wagen van carnavalsgroep *De Vismooil'n* in 2019, na klachten over antisemitisme. Betrokkenen uit de Joodse gemeenschap voelden zich gekwetst door de beelden van de wagen van *De Vismooil'n*. Unesco werd ook aangeschreven om dit aan te kaarten en Aalst Carnaval uit de lijst te schrappen.

Enkele weken later vond een bijeenkomst plaats van het Bureau van het Intergouvernementeel Comité (IGC), waar de beslissing viel om de kwestie te agenderen op de eerstkomende bijeenkomst van het IGC in Bogota (Colombia) eind 2019.

Formeel gezien bestaat er op heden geen procedure om een element van de Representatieve Lijst te schrappen. Maar via deze beslissing van het Bureau komt de kwestie dus toch ter overweging op de agenda.

De impact van het gebeuren, van de media-aandacht en van het publieke debat dat in het voorjaar van 2019 werd gevoerd, is dan ook niet min, voor de betrokken partijen.

Van de zijde van Aalst Carnaval wordt de verzuchting geuit om het gebeuren in de passende historische en culturele context te situeren. Zoals hierboven reeds werd beschreven, wordt Carnaval Aalst gezien als een hoogdag van vrije expressie en spot. In de specifieke context van carnaval worden maatschappelijke rollen omgedraaid en worden normen over gewenst gedrag opgeschort.

---

[30] Eigen vertaling: "Het feest is uitbundig en satirisch. Kenmerkend is Prins Carnaval die symbolisch burgemeester wordt en de sleutel van de stad ontvangt tijdens een ceremonie waarin de lokale politici belachelijk worden gemaakt; een processie van 'reuzen' en Bayard, het paard uit de legendes van Karel de Grote; een bezemdans op de Grote Markt om de geesten van de winter weg te jagen; een parade van jonge mannen gekleed als vrouwen met korsetten, kinderwagens en kapotte paraplu's en een rituele verbranding van carnaval dat gepaard gaat met geschreeuw dat het feest nog een hele nacht doorgaat. Naast de zorgvuldig voorbereide praalwagens van de officiële deelnemers, zijn er ook informele groepen die bij de feestelijkheden aanwezig zijn om spottende interpretaties te geven van de lokale en internationale gebeurtenissen van het afgelopen jaar. Het 600 jaar oude ritueel, dat tot 100.000 toeschouwers trekt, is een gezamenlijke inspanning van alle sociale klassen en een symbool van de identiteit van de stad in de regio. Het aloude carnaval, dat door de nieuwe generaties voortdurend wordt heruitgevonden, is met zijn collectieve lach en licht subversieve sfeer een eerbetoon aan de eenheid van Aalst."

"Het gebruik van groteske beelden en burleske stereotype uitvergrotingen zijn onlosmakelijk verbonden zijn met de traditie van carnaval," zo duidde minister Sven Gatz Aalst Carnaval tijdens een parlementaire bespreking op 28 maart 2019[31].

Via de beeldvorming in pers en media werd het tafereel van *De Vismooil'n* uit deze context van de stoet en het canavalsgebeuren gelicht. Decontextualisering, en de daaruit volgende discussie, kan op zijn beurt de betrokken erfgoedgemeenschap en immaterieel erfgoedpraktijk van Aalst Carnaval schenden.

De afgelopen jaren is gebleken hoe immaterieel erfgoed, naast allerlei positieve effecten en waardering, soms ook maatschappelijk debat en controverse kan oproepen. Levend erfgoed staat immers middenin de actuele samenleving, en zo beweegt en evolueert het natuurlijk ook mee met maatschappelijke kwesties, evoluties, normen en waarden.

Zo evolueerde ook in Aalst één en ander na de nodige polemiek. De figuur van de 'vuil jeanet' kreeg begin jaren negentig een negatief en vulgair imago na exhibitionistische obsceniteiten en grove incidenten met slachtafval. Als gevolg daarvan zette het Feestcomité een campagne op ter promotie van de "*proeper voil jeanet*" en de leuze "*me moi giënen ambras, want ik ben een voil jeanet mei klas*" raakte snel ingeburgerd. Daardoor kende de traditie een echte herbronning en groeide de *Voil Jeanet* uit tot het symbool van Aalst Carnaval. Ook op heden zijn er lokale initiatiefnemers die campagne voeren om de traditionele figuur in ere te herstellen en travestie en pornografische beelden te weren uit de stoet[32].

Ook de Prinsenverkiezing evolueerde. In 2012 werd, na veel discussie onder de Aalstenaars of dit wel kon, voor het eerst in de geschiedenis een vrouw verkozen als Prins Carnaval. Enkele edities later kregen de Aalstenaars een prins met een handicap en een prins met migratieroots.

Zaken die we vandaag heel 'normaal' of aanvaardbaar vinden, waren dat enkele decennia geleden nog niet en zijn soms maatschappelijk nog helemaal niet zo lang verworven.

Als (lokale of andere) overheid is het niet eenvoudig, noch wenselijk, om zich in deze evoluties al te veel te mengen. In lijn van de Unesco Conventie, zijn het immers de erfgoedgemeenschappen zelf die voorop staan. In de Conventie en het daaruit voortvloeiende beleid, en de instrumenten, is het principe sterk onderschreven dat de betrokkenen ("*communities, groups, and in some cases individuals"*) een verregaande zeggenschap moeten kunnen hebben en houden bij (al wat gebeurt met en rond) hun erfgoed(praktijk). Het zijn zij die de tradities, en dus ook de specifieke invulling van de carnavalsviering en wagens, moeten kunnen aanvoeren. Regulering of censuur zouden het immaterieel cultureel erfgoed al te sterk van buitenaf of bovenaf kunnen beïnvloeden en de dynamiek van het erfgoed onder druk zetten.

Onder invloed van maatschappelijke evoluties en debatten, passen de erfgoedpraktijken zich door de band genomen zelf ook wel weer dynamisch aan aan de nieuwste gangbare verwachtingspatronen, ethische reflecties, wetgeving en standaarden, technologische innovatie… Dat gaat evident niet altijd zonder slag of stoot. En soms kan er op de vernieuwing ook wel enige tijd spanning en vertraging zitten, alvorens de ontwikkeling of verandering van lang bestaande gebruiken raakt ingebed en aanvaard.

Het voeren van gesprek in dialoog/meerstemmigheid en met wederzijds respect zijn daartoe zonder meer kritische succesfactoren in de context van een snel evoluerende en steeds meer divers wordende en sterk gemediatiseerde samenleving.

Dit sluit tot slot ook aan bij een passage uit de Verklaring ethische principes voor immaterieel cultureel erfgoed die de Vlaamse overheid eerder dit jaar lanceerde:

---

[31] Vraag om uitleg over de erkenning van Aalst Carnaval als immaterieel cultureel erfgoed van Marius Meremans aan minister Sven Gatz, Commissie voor Cultuur, Jeugd, Sport en Media 28 maart 2019, vraag om uitleg 891 (2018-2019).
[32] Aalst Carnaval: 'Voil Jeanetten' vragen meer etiquette, www.vrt.be (5 maart 2019).

"Alle immaterieel cultureel erfgoed, dus ook erfgoed dat controversieel bevonden wordt, wordt benaderd in een sfeer van onderling respect en dialoog, dat wil zeggen vanuit respect voor de diversiteit van immaterieel cultureel erfgoed en voor de betrokkenen, maar net zozeer ook met respect voor anderen die dit erfgoed niet beleven of daar bezwaren tegen maken[33]."

2.3 Het gebruik van stereotiepe voorstellingen

Affiche van de film Der Ewige Jude.

Unia heeft – naast anderen – gewezen op het "*duidelijk antisemitisch karakter*" van de praalwagen van *De Vismooil'n*[34]. De carnavalsgroep had zich bediend van een reeks **antisemitische stereotypen**. Joden werden voorgesteld als drager van bijzondere lichaamskenmerken zoals dik en donker haar, dikke lippen, donkere kraalogen en een kenmerkende neus[35]. Ook werden Joden verbonden met handel en geld hetgeen resulteerde in een associatie met zowel rijkdom als met hebzucht en gierigheid[36]. De voorstelling van Joden samen met ratten is typisch voor de nazipropaganda en komt ook terug in de film Der Ewige Jude (1940). Door Joden en ratten op dezelfde lijn te plaatsen werd 'de Jood' omgevormd tot een schadelijke parasiet die moest worden vernietigd[37].

Het begrip stereotype bestaat uit twee Oudgriekse woorddelen: '*stereos'* (vast) en '*typos'* (vorm) en wordt in het woordenboek omschreven als "*vaststaand beeld*". Eén bepaalde eigenschap van een (minderheids)groep wordt geïsoleerd en die eigenschap wordt vervolgens voorgesteld als kenmerkend voor de hele groep. "*Stereotypen zijn generalisaties en versimpelingen van de werkelijkheid, die een groep terugbrengen tot een clichébeeld. Deze algemene clichébeelden over groepen passen we vervolgens toe op individuen*[38]." Aldus worden 'de Belgen' stereotiep voorgesteld met frieten of bier, 'de Nederlanders' met klompen of kaas, 'de Fransen' met stokbrood of een alpinopet… Iedereen bedient zich van stereotypen. Stereotypen maken het immers mogelijk om een **complexe realiteit** terug te brengen tot simpele voorstellingen. Op die manier wordt het mogelijk om snel een beeld te krijgen van nieuwe en onbekende situaties en personen[39]. Een automobilist zal intuïtief vertragen wanneer hij een oud vrouwtje langs de kant van de weg ziet staan, ook al is die persoon in werkelijkheid nog heel alert en soepel. Maar juist door de generalisering en de versimpeling kloppen stereotypen bijna nooit en geven ze een verkeerd beeld van individuen[40].

Stereotypen kunnen ook tot doel hebben om de wereld op te delen in **twee groepen**: de groep waartoe men zelf behoort en alle andere groepen. Van de eigen groep, die men goed kent, heeft men een positief en genuanceerd beeld. Van de andere groepen, die men niet goed kent, heeft men een (meer) negatief en ongenuanceerd beeld.

De personen uit de andere groepen worden als allemaal hetzelfde gezien[41]. Dit leidt dan tot uitspraken als "*alle (mannelijke) homo's zijn verwijfd*", of "*alle zwarten zijn lui.*"

---

[33] Terug te vinden op www.kunstenenerfgoed.be/sites/default/files/generated/files/handleiding/190129_De%20ethische%20principes%20verbonden%20aan%20de%20InveVerklaring%20Ethische%20Principes%20verbonden%20aan%20de%20Inventaris%20Vlaanderen_.pdf

[34] P. BRENER, "Carnaval d'Alost : pourquoi la condamnation n'est-elle pas unanime", Regards april 2019, 9.

[35] Stereotypen over het uiterlijk en innerlijk van de Joden, www.antisemitisme.nu.

[36] Stereotypen over het materialisme van de Joden, www.antisemitisme.nu.

[37] KAZERNE DOSSIN, Catalogus bij de tentoonstelling de imaginaire Jood, Mechelen, Kazerne Dossin, 2016, 24 (www.kazernedossin.eu/NL/Info/Langerman/catalogus-langerman-Super-OK).

[38] Stereotypering: wat is dat en hoe werkt het?, www.mensenrechten.nl.

[39] Stereotypering: wat is dat en hoe werkt het?, www.mensenrechten.nl.

[40] Stereotypering: wat is dat en hoe werkt het?, www.mensenrechten.nl.

[41] Stereotypering: wat is dat en hoe werkt het?, www.mensenrechten.nl.

Hoewel stereotypen hun nut kunnen hebben, doordat ze toelaten de overvloed aan informatie die dagelijks op ons afkomt te verwerken, kunnen ze ook leiden tot **discriminatie** wanneer ze foutief worden gebruikt. Zo kan bijvoorbeeld de stereotype beeldvorming dat oudere werknemers minder flexibel zouden zijn, vaker ziek zouden worden of niet vertrouwd zouden zijn met moderne werkmiddelen leiden tot het discrimineren van oudere sollicitanten op de arbeidsmarkt[42]. Sollicitanten worden met andere woorden afgewezen, of niet benaderd, op basis van beelden die (bijvoorbeeld) hun naam of leeftijd oproepen bij werkgevers en niet op basis van hun individuele capaciteiten[43].

Stereotiepe voorstellingen kunnen bewust en bedoeld leiden tot discriminatie. Vaak zullen stereotypen evenwel **onbewust en onbedoeld** leiden tot discriminatie. Discriminatie komt immers niet enkel voort uit discriminerende en racistische bedoelingen; maar ook goed bedoelde, komische of ludieke uitingen kunnen discriminerend (en kwetsend) zijn door de effecten die ze ressorteren[44]. Vandaar dat ook voorzichtig moet worden omgesprongen met het te snel kleven van etiketten zoals 'racist', 'antisemiet' of 'homofoob'. In Nederland werd opgemerkt, naar aanleiding van het debat rond de figuur van Zwarte Piet, "*dat het te ver gaat om mensen die Sinterklaas vieren met traditionele Zwarte Pieten neer te zetten als 'racisten'*[45]."

Omdat stereotypen vaak een lange geschiedenis kennen en voortdurend worden bevestigd (in de media, in de reclame, in de volkscultuur …) zijn ze bijzonder hardnekkig en moeilijk te veranderen. Men kan daarentegen wel de discriminerende effecten van stereotypen verminderen door er zich van bewust te worden dat men stereotypen gebruikt die kunnen leiden tot discriminatie. Door bewuster om te gaan met stereotypen ontstaat immers een realistischer beeld van een persoon zijn échte kwaliteiten, worden de mensen uit de eigen groep minder overschat en worden de mensen uit de 'andere' groep minder onderschat. Niet alleen **bewustwording** is belangrijk, maar eveneens contacten tussen groepen, omdat ze de stereotiepe beeldvorming over en weer kunnen veranderen[46]. Door **dialoog** kan een bepaalde stereotiepe beeldvorming van zijn discriminerende aspecten worden ontdaan en zo kan worden voorkomen dat de stereotiepe beeldvorming leidt tot discriminerend gedrag of handelen.

Absoluut te vermijden is dan weer polarisering omdat dat het gesprek bemoeilijkt, zelfs onmogelijk maakt, waardoor geen oplossing meer kan worden gevonden waarin iedereen zich kan herkennen[47]. Hierboven werd al even verwezen naar het debat rond de figuur van **Zwarte Piet**. Het leidde er in Nederland toe dat voor- en tegenstanders lijnrecht tegenover elkaar kwamen te staan. Voorstanders waren van mening dat Zwarte Piet een onderdeel is van een eeuwenoude, waardevolle Sinterklaastraditie die niets met racisme te maken heeft. Tegenstanders oordeelden dat Zwarte Piet een racistisch stereotype vertolkt, racisme in stand houdt en aangepast moet worden[48]. In België heeft Unia in oktober 2014 een standpunt gepubliceerd over de figuur van Zwarte Piet, waarin werd vastgesteld dat er in de figuur van Zwarte Piet als dusdanig geen sprake is van een strafbare vorm van racisme of een wettelijk verboden vorm van raciale discriminatie en waarin werd opgeroepen tot een constructief maatschappelijk debat:

> *"Unia is ervoor te vinden om de discussie rond het sinterklaasfeest om te vormen tot een constructief maatschappelijk debat. Een debat over de manier waarop we dat oude volksgebruik in de toekomst vorm geven. Daarbij roepen we op om de figuur van Zwarte Piet in elk geval anders voor te stellen dan een domme, ondergeschikte of gevaarlijke zwarte man – waardoor al dan niet gewild stereotypen over zwarte personen in stand worden gehouden. Unia hoopt dat er met het sinterklaasfeest zelf, en met de beeldvorming eromheen, zorgzaam zal worden omgesprongen, en dat het 'Zwarte Piet-debat' geen extreme proporties aanneemt. Laat het een*

---

[42] Zie bijvoorbeeld Arbeidsrechtbank Gent 2 mei 2016 en Arbeidshof Gent 13 juni 2017, www.unia.be.
[43] Stereotypering: wat is dat en hoe werkt het?, www.mensenrechten.nl.
[44] Stereotypering: wat is dat en hoe werkt het?, www.mensenrechten.nl.
[45] Wat is het standpunt van het College voor de Rechten van de Mens in de discussie over Zwarte Piet en discriminatie?, www.mensenrechten.nl.
[46] Stereotypering: wat is dat en hoe werkt het?, www.mensenrechten.nl.
[47] Stereotypering: wat is dat en hoe werkt het?, www.mensenrechten.nl.
[48] Wat is het standpunt van het College voor de Rechten van de Mens in de discussie over Zwarte Piet en discriminatie?, www.mensenrechten.nl.

debat worden 'met' elkaar en niet 'tegen' elkaar. Alleen zo kan 6 december een welkome en kindvriendelijke feestdag blijven[49]*."*

Ook in het dossier van de praalwagen van *De Vismooil'n* heeft Unia meteen opgeroepen tot een constructieve dialoog[50].

Gebruik van nazi-symbolen in 2015 (foto: via Foter.com (saigneurdeguerre)).

Blackface in 2014 (foto: via shutterstock.com (Sergey Dzyuba)).

[49] Zwarte Piet : het standpunt van het Centrum, www.unia.be (22 oktober 2014).
[50] Persbericht: Aalst en Melle: Unia pleit voor dialoog, www.unia.be (5 maart 2019).

3 Juridische analyse: globaal kader

De vrijheid van individuen en groepen om zich te uiten, zonder dat de overheid hen daarbij hindert, is één van de meest fundamentele mensenrechten. De vrijheid van expressie en informatie wordt uitdrukkelijk beschermd in artikel 10 van het Europees Verdrag voor de Rechten van de Mens en de Fundamentele Vrijheden (EVRM). Het beschermingsmechanisme uit het EVRM geldt onverkort in België, zij het dat de Belgische Grondwet zelfs nog verder gaat dan de vereiste minimumbescherming uit het EVRM[51]. Hieronder worden het globale wettelijke kader besproken over de vrijheid van expressie en informatie.

3.1 De vrijheid van expressie en informatie in artikel 10 EVRM

Artikel 10 EVRM formuleert in § 1 het algemene principe van de vrijheid van expressie en informatie en benadrukt in § 2 dat de uitoefening van die vrijheid ook plichten en verantwoordelijkheden met zich meebrengt, waardoor deze vrijheid kan worden onderworpen aan restricties.

1. Eenieder heeft recht op vrijheid van meningsuiting. Dit recht omvat de vrijheid een mening te koesteren en de vrijheid om inlichtingen of denkbeelden te ontvangen of te verstrekken, zonder inmenging van enig openbaar gezag en ongeacht grenzen. (…)
2. Daar de uitoefening van deze vrijheden plichten en verantwoordelijkheden met zich brengt, kan zij worden onderworpen aan bepaalde formaliteiten, voorwaarden, beperkingen of sancties, die bij de wet zijn voorzien en die in een democratische samenleving noodzakelijk zijn in het belang van de nationale veiligheid, territoriale integriteit of openbare veiligheid, het voorkomen van wanordelijkheden en strafbare feiten, de bescherming van de gezondheid of de goede zeden, de bescherming van de goede naam of de rechten van anderen, om de verspreiding van vertrouwelijke mededelingen te voorkomen of om het gezag en de onpartijdigheid van de rechterlijke macht te waarborgen (artikel 10 EVRM).

Het begrip 'meningsuiting' moet ruim worden geïnterpreteerd en omvat "*elke activiteit van de zich uitdrukkende menselijke geest in woord, beeld en gedraging*[52]." Je mag je mening dus uiten tegenover een bepaald of onbepaald publiek, op eender welk gebied, met eender welk oogmerk (levensbeschouwelijk, politiek, artistiek, maatschappelijk, commercieel, recreatief …) en met eender welk middel dat dienstig kan zijn om de boodschap over te brengen (gesproken en geschreven woord, beeld, vertoning, muziek, symbolen …)[53].

[51] K. LEMMENS en J. VRIELINK, "De censuur kan nooit worden ingevoerd: vrijheid van meningsuiting en hate speech als uitdagingen voor het EHRM en de Belgische rechtspraktijk", in S. RUTTEN, E. RAMAKERS en M. LENAERTS (eds.), Recht in een multiculturele samenleving, Antwerpen, Intersentia, 2018, 125 en 140.

[52] K. RIMANQUE, "De vrijheid van informatie en de vrijheid van mening in verband met uitzendingen van radio en televisie", RW 1969-70, 1607-1608 en J. VELAERS, De beperkingen van de vrijheid van meningsuiting, Antwerpen, Maklu, 46. In artikel 19 van het Internationaal Verdrag inzake Burgerrechten en Politieke Rechten (BUPO-verdrag) wordt in verband met meningsuitingen overigens verwezen naar "mondeling, in geschreven of gedrukte vorm, in de vorm van kunst, of met behulp van andere media naar zijn keuze."

[53] K. RIMANQUE, De Grondwet toegelicht, gewikt en gewogen, Antwerpen, Intersentia, 1999, 47 en S. SOTTIAUX, Grondwettelijk recht, Antwerpen, Intersentia, 2016, 358.

In de rechtspraak van het Europees Hof voor de Rechten van de Mens (EHRM) wordt het belang van de vrijheid van expressie en informatie benadrukt als fundament en waarborg in een democratische samenleving met het oog op de verwezenlijking van een open, verdraagzame en pluralistische samenleving, waarbinnen ook plaats is voor niet-conformistische, rust-verstorende of kwetsende opinies[54] evenals voor luim en scherts[55].

> *"De vrijheid van expressie en informatie is één van de pijlers van een democratische samenleving. Zij geldt niet alleen voor de 'informatie' of de 'ideeën' die gunstig worden onthaald of die als onschuldig of onverschillig worden beschouwd, maar ook voor die welke de Staat of een andere groep van de bevolking 'schokken, verontrusten of kwetsen'. Zo willen het pluralisme, de verdraagzaamheid en de geest van openheid, zonder welke er geen democratische samenleving kan bestaan[56]."*

De vrijheid van expressie en informatie geldt niet enkel voor onschuldige, conventionele of banale uitingen. In een democratische samenleving moet er ook ruimte zijn voor afwijkende, harde stemmen die 'schokken, verontrusten of kwetsen'[57].

Ten slotte kan het EHRM gebruik maken van **artikel 17 EVRM** en een verzoekschrift onontvankelijk kan verklaren. Artikel 17 EVRM, ook wel guillotine- of hakbijlbepaling genoemd, stelt dat de rechten en vrijheden uit het EVRM niet mogen gebruikt (misbruikt) worden om andermans rechten en vrijheden teniet te doen of verregaand te beperken. Aan vijanden van de democratie wordt met andere woorden het genot van de rechten en vrijheden uit het EVRM ontzegd. Artikel 17 EVRM wordt bijvoorbeeld bovengehaald wanneer er duidelijk sprake is van oproepen tot geweld[58].

3.2 De bescherming van de vrijheid van expressie en informatie in de Belgische Grondwet en het verbod op preventieve maatregelen

Artikel 10 EVRM legt een minimumbescherming op, maar belet geenszins dat de lidstaten eigen klemtonen leggen of een grotere bescherming bieden op het vlak van de vrijheid van expressie en informatie. De Belgische Grondwet bevat in **artikel 19** een algemene bepaling over de vrijheid van expressie en informatie.

---

[54] D. VOORHOOF en P. VALCKE, Handboek Mediarecht, Brussel, Larcier, 2011, 39.
[55] J. VELAERS, "De Antidiscriminatiewet en de botsing van grondrechten", in CENTRUM GRONDSLAGEN VAN HET RECHT (ed.), Vrijheid en Gelijkheid. De horizontale werking van het gelijkheidsbeginsel en de nieuwe antidiscriminatiewet, Antwerpen, Maklu, 2003, 378.
[56] EHRM 7 december 1976, nr. 5493/72, Handyside/Verenigd Koninkrijk, § 49; EHRM 23 september 1998, nr. 24662/94, Lehideux en Isorni/Frankrijk, § 55 en EHRM 28 september 1999, nr. 22749/93, Öztürk/Turkije, § 64.
[57] K. LEMMENS en J. VRIELINK, "De censuur kan nooit worden ingevoerd: vrijheid van meningsuiting en hate speech als uitdagingen voor het EHRM en de Belgische rechtspraktijk", in S. RUTTEN, E. RAMAKERS en M. LENAERTS (eds.), Recht in een multiculturele samenleving, Antwerpen, Intersentia, 2018, 135.
[58] K. LEMMENS en J. VRIELINK, "De censuur kan nooit worden ingevoerd: vrijheid van meningsuiting en hate speech als uitdagingen voor het EHRM en de Belgische rechtspraktijk", in S. RUTTEN, E. RAMAKERS en M. LENAERTS (eds.), Recht in een multiculturele samenleving, Antwerpen, Intersentia, 2018, 135-139. Zie ook D. VOORHOOF, "Hate speech., radicalisering en het recht op expressievrijheid. Waarom artikel 17 EVRM (misbruikclausule) geen revival verdient", A&M, 2016, 4-18.

> *De vrijheid van eredienst, de vrije openbare uitoefening ervan, alsmede de vrijheid om op elk gebied zijn mening te uiten, zijn gewaarborgd, behoudens bestraffing van de misdrijven die ter gelegenheid van het gebruikmaken van die vrijheden worden gepleegd (artikel 19 Grondwet).*

In **artikel 26** van de Grondwet wordt het recht om vreedzaam te vergaderen gewaarborgd en worden preventieve maatregelen verboden.

> *De Belgen hebben het recht vreedzaam en ongewapend te vergaderen, mits zij zich gedragen naar de wetten, die het uitoefenen van dit recht kunnen regelen zonder het echter aan een voorafgaand verlof te onderwerpen (artikel 26 Grondwet).*

Het begrip 'vergaderen' verwijst naar private of publieke bijeenkomsten zoals optochten, demonstraties, danspartijen, *sit-ins*... Het motief van de vergadering, of de inhoud van de boodschap die wordt verkondigd, is daarbij niet relevant voor de afbakening van het toepassingsgebied[59].

Het tweede lid van artikel 26 van de Grondwet voegt daaraan toe dat bijeenkomsten *in de open lucht* ten volle aan de **politiewetten** onderworpen blijven. Politiemaatregelen dienen evenwel het handhaven van de openbare orde tot doel te hebben[60]. Ze mogen de vrijheid van expressie en informatie niet meer beperken dan nodig is voor de ordehandhaving. Ze mogen ook niet met andere doeleinden dan de ordehandhaving worden uitgevaardigd, bijvoorbeeld om censuur uit te oefenen[61]. Daarom werden politiemaatregelen die werden uitgevaardigd om uitingen te verhinderen die "*strijdig met het openbaar fatsoen en de goede smaak*" of "*subversief en immoreel*" waren – politiemaatregelen die aldus de censuur instelden – in strijd met de Grondwet bevonden[62].

3.3 Het belang van de context

Bij het beoordelen van de grenzen van de vrijheid van expressie en informatie dient ook rekening te worden gehouden met de context waarin de expressie gebeurt[63]. Die context kan in 'verzwarende' en 'ontlastende' zin spelen[64]. In het geval van de praalwagen van *De Vismooil'n,* gaat het om de zeer **specifieke context van carnaval** wat een *plaatselijk* gebeuren is dat zich jaarlijks afspeelt tijdens een *korte* periode.

> *In een vonnis uit 1991, over een foto van een publieke persoon die door drie Voil Jeanetten werd rondgedragen tijdens Aalst Carnaval, wees de rechtbank erop dat tijdens de korte periode van carnaval losbandig en carnavalesk gedrag toegelaten is, immers "carnavalpret bestaat erin zich*

---

[59] S. SOTTIAUX, Grondwettelijk recht, Antwerpen, Intersentia, 2016, 372.
[60] K. RIMANQUE, De Grondwet toegelicht, gewikt en gewogen, Antwerpen, Intersentia, 1999, 68-69.
[61] J. VELAERS, De beperkingen van de vrijheid van meningsuiting, Antwerpen, Maklu, 1991, 757, 758 en 763.
[62] J. VELAERS, De beperkingen van de vrijheid van meningsuiting, Antwerpen, Maklu, 1991, 760.
[63] S. SOTTIAUX, Grondwettelijk recht, Antwerpen, Intersentia, 2016, 362. Zie ook F. KRENC, "La liberté d'expression vaut pour les propos qui heurtent, choquent ou inquiètent. Mais encore?", RTDH 2016, 337.
[64] K. LEMMENS en J. VRIELINK, "De censuur kan nooit worden ingevoerd: vrijheid van meningsuiting en hate speech als uitdagingen voor het EHRM en de Belgische rechtspraktijk", in S. RUTTEN, E. RAMAKERS en M. LENAERTS (eds.), Recht in een multiculturele samenleving, Antwerpen, Intersentia, 2018, 153.

ongebreideld – ja zelfs losbandig – te gedragen gedurende een korte periode van één of meerdere dagen[65].”

Bepaalde expressies kunnen problematisch – zelfs strafbaar zijn – in een specifieke context, maar zijn dat niet noodzakelijk in een andere context (zoals carnaval). Carnaval is immers het feest van het exces, de overdrijving, de spot, de hekel en de uitbundigheid. Het is een korte periode per jaar waarin maatschappelijke conventies genegeerd kunnen én mogen worden en waarin er ruimte is voor een grote losbandigheid. De transgressie die tijdens carnaval plaatsvindt, bevestigt impliciet het feit dat wat gezegd of uitgebeeld wordt in andere omstandigheden niet door de beugel zou kunnen. Carnaval biedt een ventiel waarbij burgers stoom moeten kunnen aflaten. Wat daarbij te zien is, is niet altijd fraai en gepast – en vaak zelfs ordinair, gemeen en smakeloos – maar het is de prijs van het maatschappelijk getolereerd exces[66].

Een stereotiepe voorstelling in de context van carnaval heeft bijgevolg niet dezelfde betekenis als in een doordeweekse situatie. Elementen uit een carnavalsoptocht, praalwagens, vermommingen… mogen niet bekeken worden alsof ze zich gemanifesteerd zouden hebben buiten de context van carnaval om[67].

In België werden personen veroordeeld voor het aanbrengen van hakenkruizen, bijvoorbeeld op een moskee, op schedels van overledenen (na grafschennis) of op koffers van reizigers vanuit of naar Tel Aviv[68]. Evenals voor het brengen van de Hitlergroet in het openbaar; bijvoorbeeld tijdens de gemeenteraad, een bijeenkomst van neonazi’s of een zitting van de rechtbank[69]. Telkens werd de specifieke context in aanmerking genomen[70].

In een andere context zou het aanbrengen van hakenkruizen of het in het openbaar brengen van de Hitlergroet geen strafbaar feit opleveren. Hierbij kan gedacht worden aan films zoals La Grande Vadrouille (Gérard Oury), La vita à bella (Roberto Benigni), The Great Dictator (Charlie Chaplin), Cabaret (Bob Fosse) of La caduta degli dei (Luchino Visconti) waarin hakenkruizen, fascistische groeten, (andere) nazisymbolen… te zien zijn, zonder dat het evenwel om een strafbaar feit gaat. Tal van voorbeelden kunnen gevonden worden op andere domeinen, zoals toneelvoorstellingen, (wetenschappelijke) publicaties, educatief materiaal, tentoonstellingen in musea…

3.4 Het arrest Alves Da Silva t. Portugal (EHRM 20 oktober 2009)

Het Europees Hof voor de Rechten van de Mens heeft in het arrest *Alves Da Silva tegen Portugal* uit 2009 uitspraak gedaan over gebeurtenissen die zich voordeden tijdens een carnavalsoptocht. Een inwoner van de gemeente Mortágua had een plaasteren pop gemaakt die de plaatselijke burgemeester moest voorstellen. Hij had de pop op zijn bestelwagen geplaatst samen met een bord waarop ‘Onderneming Set-Narba’ stond (dat laatste was een anagram van de naam van de burgemeester), een grote zak geld en een geluidsinstallatie.

---

[65] Rb. Brussel 25 april 1991, aangehaald in L. DIERICKX, Het recht op afbeelding, Antwerpen, Intersentia, 2005, 163. Zie ook B. MOUFFE, Le droit à l’humour, Brussel, Larcier, 2011, 496-498.
[66] K. LEMMENS, “Carnaval is bij uitstek een feest waarbij burgers stoom moeten kunnen aflaten”, www.knack.be/nieuws/auteurs/koen-lemmens-ku-leuven-vub-689.html.
[67] K. LEMMENS, “Carnaval is bij uitstek een feest waarbij burgers stoom moeten kunnen aflaten”, www.knack.be/nieuws/auteurs/koen-lemmens-ku-leuven-vub-689.html.
[68] Corr. Tongeren 19 april 2017, Corr. Brugge 5 februari 2019 en Corr. Brussel 16 maart 2006, www.unia.be.
[69] Corr. Gent 21 mei 2019, www.unia.be.
[70] Corr. Brussel 15 juli 1996, Corr. Antwerpen 26 maart 2001, Corr. Antwerpen 4 februari 2002 en Corr. Charleroi 15 juni 2009, www.unia.be.

Hij had met die bestelwagen rondgereden tijdens de carnavalsperiode. De betrokkene werd veroordeeld door een Portugese rechtbank, maar het Europees Hof voor de Rechten van de Mens oordeelde unaniem dat die veroordeling in strijd was met artikel 10 EVRM[71].

Het Europees Hof voor de Rechten van de Mens wees erop dat: "*La satire est une forme d'expression artistique et de commentaire social qui, de par l'exagération et la déformation de la réalité qui le caractérisent, vise naturellement à provoquer et à agiter. C'est pourquoi il faut examiner avec une attention particulière toute ingérence dans le droit d'un artiste – ou de toute autre personne – à s'exprimer par ce biais*[72]." Deze passage werd hernomen uit het arrest *Vereinigung Bildender Künstler tegen Oostenrijk* uit 2007 dat betrekking had op een schilderij waarop bekende figuren werden afgebeeld in allerlei seksuele posities. In dit arrest benadrukte het Hof dat de betrokkenen werden afgebeeld op een onrealistische en overdreven wijze[73]. Hoe meer de afbeelding afwijkt van de realiteit, hoe groter de tolerantiedrempel moet zijn.

Het Hof verwees vervolgens ook naar de aard en de inhoud van de uitlatingen en naar de context van carnaval, waardoor de uitlatingen niet letterlijk mochten worden genomen[74].

Ten slotte werd door het Hof nog gewezen op de rol van satire in het publieke debat: "*Sanctionner pénalement des comportements comme celui qu'a eu le requérant en l'espèce peut avoir un effet dissuasif sur les interventions satiriques sur des sujets de société qui peuvent elles aussi jouer un rôle très important dans le libre débat des questions d'intérêt général sans lequel il n'est pas de société démocratique*[75]."

Dit arrest betrof een publieke figuur (tevens politicus) waarmee publiekelijk werd gespot, zodat de vergelijking met de praalwagen van *De Vismooil'n* met de nodige voorzichtigheid moet gebeuren.

---

[71] EHRM 20 oktober 2009, nr. 41665/07, Alves Da Silva/Portugal.

[72] EHRM 20 oktober 2009, nr. 41665/07, Alves Da Silva/Portugal, § 27.
Eigen vertaling: "Satire is een vorm van artistieke expressie en sociale kritiek die, door de overdrijving en de vervorming van de realiteit die haar kenmerken, natuurlijk tot doel heeft te provoceren en te verontrusten. Daarom moet elke inmenging in het recht van een kunstenaar - of enige andere persoon - om zich op deze manier uit te drukken, met bijzondere aandacht worden onderzocht."

[73] EHRM 25 januari 2007, nr. 68354/01, Vereinigung Bildender Künstler/Oostenrijk, § 33.

[74] EHRM 20 oktober 2009, nr. 41665/07, Alves Da Silva/Portugal, § 28.

[75] EHRM 20 oktober 2009, nr. 41665/07, Alves Da Silva/Portugal, § 29.
Eigen vertaling: "Het strafrechtelijk beteugelen van gedragingen zoals die van de eiser in kwestie, kunnen een ontradend effect hebben op satirische tussenkomsten over maatschappelijke onderwerpen, die ook een zeer belangrijke rol kunnen spelen in het vrije debat over kwesties van algemeen belang, zonder welke er geen democratische samenleving kan zijn."

4 Toetsing aan het Belgisch wettelijk kader

Artikel 10 EVRM laat beperkingen toe aan de vrijheid van expressie en informatie voor zover die beperkingen een wettelijke basis hebben, dienen ter bescherming van één van de in de tweede paragraaf van artikel 10 EVRM opgesomde doelen (legitimiteitstoets) en noodzakelijk zijn in een democratische samenleving (proportionaliteitstoets)[76]. In België werden bepaalde uitingen die de drempel van 'schokken, verontrusten of kwetsen' overschrijden buiten de wet gesteld omwille van de schade die ze aanrichten aan de maatschappij[77]. Hieronder wordt nagegaan of bepaalde uitingen in de context van carnaval – en meer in het bijzonder de praalwagen van *De Vismooil'n* – strafbaar kunnen worden gesteld op grond van de Belgische wetten die de vrijheid van expressie en informatie inperken.

4.1 Bepaalde uitingen zijn strafbaar

In de discussie over de praalwagen van *De Vismooil'n* werd herhaaldelijk gewezen op het antisemitische karakter van de praalwagen en op de stereotieperende voorstellingen van de (orthodoxe) Joden door *De Vismooil'n*.

> *"De praalwagen in Aalst was antisemitisch (…). Het probleem met de praalwagen was dat die het eeuwenoude stereotype van joden en geld recycleerde (…). De mythe begon waarschijnlijk met de evangeliën, toen Judas Jezus verraadde voor 30 zilverstukken. In de middeleeuwen was het stereotype van joden en geld zo ingebakken dat 'judaïseren' een synoniem werd voor geld lenen, hoewel de overgrote meerderheid van geldleners niet joods was. Shakespeares harteloze 'merchant of Venice', de geldlener Shylock, was een jood. Karl Marx, die al als joods wordt beschouwd, hoewel zijn ouders zich vóór zijn geboorte tot het christendom hadden bekeerd, schreef dat 'de echte God van de joden geld is'. Richard Wagner voegde eraan toe dat 'de jood … zal heersen zolang geld de macht is waarvoor al onze daden en handelingen hun kracht verliezen'. En de nazi's beschuldigden de joden ervan zowel de ergste communisten als de ergste kapitalisten te zijn[78]."*

Vanuit juridisch oogpunt moet een onderscheid worden gemaakt tussen uitingen die antisemitisch en/of stereotyperend zijn en uitingen die strafbaar zijn. De Antiracismewet is de Wet tot bestraffing van ***bepaalde*** door racisme of xenofobie ingegeven daden en de Antidiscriminatiewet is de Wet ter bestrijding van ***bepaalde*** vormen van discriminatie. Alleen al uit de benaming van de wet blijkt dat niet alle vormen van racisme of discriminatie – en dus ook van antisemitisme, homofobie, islamofobie, *agisme…* – strafbaar zijn volgens de Belgische wetgeving. Wat wel strafbaar wordt gesteld is bijvoorbeeld het in het openbaar kwaadwillig oproepen tot discriminatie, segregatie, haat of geweld op basis van onder meer de Joodse afkomst of de joodse geloofsovertuiging (aanzettingsmisdrijf).

---

[76] K. LEMMENS en J. VRIELINK, "De censuur kan nooit worden ingevoerd: vrijheid van meningsuiting en hate speech als uitdagingen voor het EHRM en de Belgische rechtspraktijk", in S. RUTTEN, E. RAMAKERS en M. LENAERTS (eds.), Recht in een multiculturele samenleving, Antwerpen, Intersentia, 2018, 133.

[77] D. DE PRINS, "Het Grondwettelijk Hof en de federale antidiscriminatiewetten", in C. BAYART, S. SOTTIAUX en S. VAN DROOGHENBROECK (eds.), Actualités du droit de la lutte contre la discrimination. Actuele topics discriminatierecht, Brugge, Die Keure, 2010, 9.

[78] F. CASSEN, "De mythe die joden al eeuwen achtervolgt", www.standaard.be/cnt/dmf20190325_04280303. Zie ook P. BRENER, "Carnaval d'Alost : Pourquoi la condamnation n'est-elle pas unanime?", Regards, april 2019, 8-9.

Uitingen die in België buiten de wet werden gesteld – en dus strafbaar zijn – zijn naast het aanzettingsmisdrijf ook nog het verspreiden van racistische denkbeelden, het beledigen van een persoon en negationisme.

Hieronder worden de bestanddelen van deze misdrijven onderzocht (zowel de materiële bestanddelen als het moreel bestanddeel) en worden ze toegepast op Aalst Carnaval en meer in het bijzonder op de praalwagen van *De Vismooil'n*.

4.2 Aanzettingsmisdrijf

Het is in België strafbaar om in het openbaar aan te zetten tot discriminatie, segregatie, haat of geweld.[79]

4.2.1 Materiële bestanddelen

Aanzetten betekent dat men door woorden of andere communicatieve uitingen andere personen aanspoort, opzet of nog aanstookt. Het aanzetten moet gericht zijn op concrete acties, ook al hoeven die acties niet per se te volgen[80].

Volgens het **Grondwettelijk Hof** moet degene die aanzet het voornemen of de wil hebben om aan te zetten tot een bepaald gedrag[81]. Volgens het **Hof van Cassatie** daarentegen moet niet aangezet worden tot concrete daden of tot bepaalde of bepaalbare daden, maar volstaat het om anderen bijvoorbeeld tot een sterke afkeer of tot een algemene negatieve houding te inspireren[82].

Het aanzetten moet gebeuren in het openbaar. In artikel 444 Sw. wordt omschreven wat daarmee wordt bedoeld. Openbare bijeenkomsten – zoals carnavals- en andere optochten – zijn uiteraard openbaar.

Daarnaast moet het aanzetten plaatsvinden tegenover een persoon, een groep, een gemeenschap of de leden ervan wegens een beschermd criterium.

> *De beschermde criteria in de Antiracismewet zijn: nationaliteit, een zogenaamd ras, huidskleur, (Joodse) afkomst en nationale of etnische afstamming (artikel 4, 4° ARW).*
>
> *De beschermde criteria in de Antidiscriminatiewet zijn: leeftijd, seksuele geaardheid, burgerlijke staat, geboorte, vermogen, geloof of levensbeschouwing, politieke overtuiging, syndicale overtuiging, taal, huidige of toekomstige gezondheidstoestand, een handicap, een fysieke of genetische eigenschap en sociale afkomst (artikel 4, 4° ADW).*
>
> *De Genderwet heeft betrekking op het criterium geslacht. Daarmee worden gelijkgesteld: zwangerschap, bevalling of moederschap, geslachtsverandering, genderidentiteit en genderexpressie (artikel 4 Genderwet).*

[79] artikel 20 Antiracismewet, artikel 22 Antidiscriminatiewet en artikel 27 Genderwet.
[80] K. LEMMENS en J. VRIELINK, "De censuur kan nooit worden ingevoerd: vrijheid van meningsuiting en hate speech als uitdagingen voor het EHRM en de Belgische rechtspraktijk", in S. RUTTEN, E. RAMAKERS en M. LENAERTS (eds.), Recht in een multiculturele samenleving, Antwerpen, Intersentia, 2018, 151.
[81] GwH 12 februari 2009, nr. 17/2009, overweging B.67.2.
[82] Cass. 19 mei 1993, nr. P.93.0110.F.

4.2.2 Moreel bestanddeel

Het is niet voldoende dat de materiële elementen aanwezig zijn opdat er sprake kan zijn van een misdrijf. Er moet ook aangetoond worden dat de dader een **kwaadwillige bedoeling** had en niet louter handelde uit onachtzaamheid (of per ongeluk). Bij twijfel over de kwaadwillige bedoeling moet besloten worden dat het misdrijf niet is voltrokken.

Het Grondwettelijk Hof heeft uitdrukkelijk bepaald dat er sprake moet zijn van een bijzonder opzet. Door die vereiste, zo stelt het Grondwettelijk Hof, "*wordt uitgesloten dat, indien geen sprake is van zulk een aanzetten, het verspreiden van pamfletten strafbaar zou kunnen worden gesteld; hetzelfde moet gelden voor grappen, spottende uitlatingen, meningen en elke uiting die, bij gebrek aan het vereiste bijzondere opzet, behoort tot de vrijheid van meningsuiting*[83]*."*

Aangetoond moet dus worden dat de dader de *kwaadwillige* intentie en hoop had dat degene tot wie hij zich richt andere personen zal discrimineren, segregeren of haten, of nog tegen hen geweld zal gebruiken[84]. Of nog, "*het vereiste morele element veronderstelt dat de dader alleen strafbaar is als hij er zich volledig van bewust was dat hij anderen aanzette tot discriminatie, haat of geweld en dat hij dit desalniettemin kwaadwillig nastreefde*[85]."

Een voorbeeld kan het belang van het bijzonder opzet verduidelijken.

> *Op basis van artikel 20 (aanzettingsmisdrijf) en 21 (verspreidingsverbod) van de Antiracismewet, werd een klacht ingediend tegen het drukken, verspreiden en verhandelen van het* ***stripalbum Kuifje in Afrika*** *(Tintin au Congo). In het stripalbum, dat voor het eerst in 1931 verscheen, wordt een stereotiep beeld geschetst van de zwarte inwoners van de toenmalige Belgische kolonie en ze worden afgebeeld als dom, kinderlijk en lui. Hergé, de auteur van het stripalbum, paste het verhaal later aan en erkende dat hij tijdens het schrijven ervan sterk beïnvloed was door de koloniale denkbeelden die heersten in de jaren dertig van de vorige eeuw. Een student meende dat het stripalbum een inbreuk vormde op de Antiracismewet. De rechtbank oordeelde evenwel dat er geen bijzonder opzet was en dat er bijgevolg geen sprake kon zijn van een inbreuk op de aangevoerde strafbepalingen uit de Antiracismewet. De rechtbank verwees onder meer naar interviews met Hergé die had verklaard dat het stripalbum een jeugdzonde was en dat hij helemaal anders te werk zou zijn gegaan mocht hij het later hebben geschreven. In de jaren dertig kende hij het land niet en hij ging toen voort op wat er onder het volk werd verteld over Afrika en de Afrikanen*[86]*.*

---

[83] GwH 6 oktober 2004, nr. 157/2004, overweging B.51.
[84] J. VELAERS, "Het Arbitragehof en de antidiscriminatiewet", TBP 2004, 609 en DE PRINS, S. SOTTIAUX en J. VRIELINK, Handboek Discriminatierecht, Mechelen, Kluwer, 2005, 323.
[85] J. VELAERS, "Het Arbitragehof en de antidiscriminatiewet", TBP 2004, 609 en K. LEMMENS en J. VRIELINK, "De censuur kan nooit worden ingevoerd: vrijheid van meningsuiting en hate speech als uitdagingen voor het EHRM en de Belgische rechtspraktijk", in S. RUTTEN, E. RAMAKERS en M. LENAERTS (eds.), Recht in een multiculturele samenleving, Antwerpen, Intersentia, 2018, 153.
[86] Corr. Brussel 10 februari 2012, www.unia.be. Deze uitspraak werd bevestigd door het hof van beroep van Brussel op 28 november 2012. Zie ook E. CRUYSMANS, "La Cour d'appel a tranché: Tintin au Congo n'est pas un album raciste et xénophobe!", http://www.justice-en-ligne.be/article518.html; J. VRIELINK, "Kuifje in Afrika en de antiracismewet", NjW 2012, 530-534 en J. VRIELINK, "Kuifje in het land van justitie", in Pro Deo. Ongevraagd juridisch advies voor vrijheidsstrijders en andere fanatici, J. VRIELINK (ed.), Leuven, Universitaire Pers Leuven, 2016, 46-51.

4.2.3 Toepassing op carnaval

Zelfs als men zou stellen dat voldaan is aan de materiële elementen van het aanzettingsmisdrijf, dan nog is het betwistbaar dat de carnavalisten gehandeld hebben met een bijzonder opzet of kwaadwillige bedoeling. Dat ze met andere woorden de intentie, de wil of de hoop hadden dat anderen personen uit de Joodse gemeenschap, of de Joodse gemeenschap als dusdanig, zouden gaan discrimineren, segregeren of haten of tegen hen geweld zouden gaan gebruiken.

Uit de gekende omstandigheden, met name dat de twee personages op de praalwagen werden gerecycleerd, kan geen manifeste wil worden afgeleid om de Joden te karikaturiseren "*met de verfoeide haakneus*[87]". Dezelfde koppen, met dezelfde neus, gingen "*al jaren mee in de stoet, maar dan niet als Jood*[88]" en waren eerder al te zien als kruisvaarder.

Bij karikaturale voorstellingen worden bijvoorbeeld mond, neus, ogen of oren overdreven groot of overdreven klein getekend in vergelijking met de rest van het gezicht om een karikaturaal – komisch – effect te verkrijgen. Het woord karikatuur is dan ook afkomstig uit het Italiaans waar "*caricare*" onder meer staat voor overdrijven[89].

De vertegenwoordigers van de carnavalsgroep *De Vismooil'n* stelden zelf dat ze niet wilden lachen met de Joden, maar met zichzelf. Ze hielden een sabbatjaar om hun lege groepskas te spijzen[90]. "*Voortbordurend op dat sabbatjaar kwamen we op het idee om Joden op onze praalwagen te zetten. Niet om het geloof belachelijk te maken, carnaval is nu eenmaal het feest van de karikatuur. Wij vonden dat komisch, als roze Joden de stoet in met ene kluisje waarin we ons opgespaarde geld in bewaren*[91]." Rond een geldkoffer plaatsten ze muizen – "*onze muisjes die sparen voor volgend jaar*" – die evenwel gepercipieerd werden als ratten.

Het valt uiteraard niet uit te sluiten dat stereotypen onbewust hebben meegespeeld in het associëren van Joden met geld en muizen/ratten, en misschien zelfs de verwijzing naar de iconografie van de nazi's uit de tijd van Der Stürmer. In die zin brengt het geheel van de praalwagen onmiskenbaar antisemitische stereotypen over. Anderzijds leiden de contextuele elementen en de uitleg die door de verantwoordelijken van *De Vismooil'n* werd gegeven tot het besluit dat er geen sprake kan zijn van een kwaadwillige bedoeling in de wettelijke betekenis van de term.

---

[87] 'Dat de Joden afgebeeld worden met de verfoeide haakneus, komt door de recyclage van koppen', www.standaard.be (7 maart 2019).

[88] 'Dat de Joden afgebeeld worden met de verfoeide haakneus, komt door de recyclage van koppen', www.standaard.be (7 maart 2019).

[89] Caricature and Cartoon, www.britannica.com/art/caricature-and-cartoon en CARTOONING FOR PEACE, Tous Migrants! Livret pédagogique de l'exposition, Paris, Cartooning For Peace, 2018, 14 (www.cartooningforpeace.org/wp-content/uploads/2018/01/LIVRET-TM.pdf).

[90] 'Dat de Joden afgebeeld worden met de verfoeide haakneus, komt door de recyclage van koppen', www.standaard.be (7 maart 2019).

[91] Joodse gemeenschap legt klacht neer tegen Aalsterse carnavalsgroep: "Grens overschreden", www.demorgen.be (4 maart 2019).

Een praalwagen tijdens het Duitse Mainz Carnaval in 1939.

De stelling van Unia dat er geen sprake was van een bijzonder opzet of kwaadwillige bedoeling, en dat dus niet werd voldaan aan de constitutieve bestanddelen van het aanzettingsmisdrijf, werd overigens ook gevolgd in de juridische commentaren die verschenen in de nasleep van Aalst Carnaval[92]. Ook Vlaams minister van Cultuur Sven Gatz stelde in de Commissie voor cultuur, jeugd sport en media dat "*er niet noodzakelijk, en volgens mij géén, kwaad opzet in het spel was*[93]."

De afwezigheid van een bijzonder opzet of kwaadwillige bedoeling onderscheidt volgens Unia in juridisch opzicht de praalwagen van *De Vismooil'n* van bepaalde praalwagens die onder het naziregime werden rondgereden in Duitse steden. Onder het naziregime werden de carnavalsoptochten van overheidswege geïnstrumentaliseerd en in scène gezet[94]. Het nationaalsocialistische regime oefende druk uit om bepaalde praalwagens met antisemitische voorstellingen op te nemen in stoeten[95]. Er was hier wel duidelijk sprake van een kwaadwillige bedoeling. Het naziregime instrumentaliseerde de carnavalsoptochten en gebruikte doelbewust stereotiepe beelden van Joden, die werden uitvergroot, met het oog op het versterken van haar haatpropaganda en het zaaien van antisemitische haat onder de Duitse bevolking.

[92] K. LEMMENS, "Carnaval is bij uitstek een feest waarbij burgers stoom moeten kunnen aflaten", www.knack.be/nieuws/auteurs/koen-lemmens-ku-leuven-vub-689.html en L. NEELS, "Na carnavalsrel in Aalst: praalwagen is misplaatst en oerdom, maar niet strafbaar", www.vrt.be/vrtnws/nl/2019/03/06/aalsterse-sabbat-praalwagen-misplaatst-of-niet/. Zie ook Dirk Voorhoof aangehaald in het artikel Antisemitisch of carnavalesk?, www.standaard.be (6 maart 2019) die de kans dat deze klacht zal uitmonden in een strafprocedure of correctionele veroordeling "klein, zo niet onbestaand" achtte.

[93] Vraag om uitleg over de erkenning van Aalst Carnaval als immaterieel cultureel erfgoed van Marius Meremans aan minister Sven Gatz, Commissie voor Cultuur, Jeugd, Sport en Media 28 maart 2019, vraag om uitleg 891 (2018-2019).

[94] C. DIETMAR en M. LEIFELD, Alaaf und Heil Hitler. Karneval im Dritten Reich, Herbig, München, 2010, 165.

[95] C. DIETMAR en M. LEIFELD, Alaaf und Heil Hitler. Karneval im Dritten Reich, Herbig, München, 2010, 125.

4.3 Verspreidingsverbod

Het is in België strafbaar om in het openbaar racistische denkbeelden te verspreiden (artikel 21 Antiracismewet). Deze bepaling komt enkel voor in de Antiracismewet.

4.3.1 Materiële bestanddelen

Met racistische denkbeelden worden ideeën bedoeld die gegrond zijn op rassuperioriteit of rassenhaat. Tijdens de parlementaire voorbereiding werd verwezen naar het 'pseudowetenschappelijk discours over rassenhaat' dat onderscheiden moet worden van het 'objectief wetenschappelijk onderzoek'. Het discours moet als doel hebben de haat ten aanzien van een groep van mensen aan te wakkeren en de totstandkoming van een voor hen discriminerend of op segregatie gericht beleid te rechtvaardigen[96].

Het verspreidingsverbod viseert dus veeleer een beperkte groep van uitingen, namelijk denkbeelden die ervan uitgaan dat er verschillende menselijke rassen zijn die kunnen worden ingedeeld volgens superioriteit en inferioriteit en waaraan haatdragende implicaties worden verbonden. De denkbeelden hebben een zekere intellectualistische pretentie, maar die houdt geen stand wanneer ze eenmaal getoetst worden aan wetenschappelijke normen[97].

Het verspreiden van de denkbeelden moet in het openbaar gebeuren, maar is niet gekoppeld aan een bepaald medium. Aan de denkbeelden moet een algemene bekendheid worden gegeven, wat betekent dat ze op grote schaal moeten worden verspreid[98].

Ten slotte kan uit de parlementaire voorbereiding afgeleid worden dat het niet de bedoeling is om het verspreiden van *andermans* ideeën bij het grote publiek te bestraffen, maar wel veeleer om het uitbrengen, uiten of voorstaan van ideeën als intellectueel auteur te bestraffen[99]. "*Degene die er zich door louter materiële handelingen toe beperkt door een ander geformuleerde ideeën die berusten op rassuperioriteit of rassenhaat te verspreiden, of er meer ruchtbaarheid aan te geven, kan eventueel zelf strafrechtelijk aansprakelijk worden gesteld als medeplichtige, maar dan binnen de strikte perken van het in artikel 25, tweede lid, van de Grondwet bedoelde beginsel van de getrapte aansprakelijkheid*[100]."

4.3.2 Moreel bestanddeel

Opdat er sprake zou zijn van een misdrijf moet een bijzonder opzet aangetoond worden, namelijk "*dat de verspreiding van de betrokken ideeën tot doel heeft de haat ten aanzien van een groep van mensen aan te wakkeren en de totstandkoming van een voor hen discriminerend of op segregatie gericht beleid te rechtvaardigen*[101]."

---

[96] Wetsontwerp tot wijziging van de wet van 30 juli 1981 tot bestraffing van bepaalde door racisme en xenofobie ingegeven daden, Parl.St. Kamer 19 maart 2007, nr. 51-2720/009, 63.

[97] J. VRIELINK en D. DE PRINS, "Die Wiederkehr des Gleichen. Het Grondwettelijk Hof en de (federale) discriminatiewetgeving", TBP 2009, 604.

[98] GwH 12 februari 2009, nr. 17/2009, overweging B.74.4. Zie ook J. VRIELINK en D. DE PRINS, "Die Wiederkehr des Gleichen. Het Grondwettelijk Hof en de (federale) discriminatiewetgeving", TBP 2009, 605.

[99] Wetsontwerp tot wijziging van de wet van 30 juli 1981 tot bestraffing van bepaalde door racisme en xenofobie ingegeven daden, Parl.St. Kamer 19 maart 2007, nr. 51-2720/009, 62-63.

[100] Wetsontwerp tot wijziging van de wet van 30 juli 1981 tot bestraffing van bepaalde door racisme en xenofobie ingegeven daden, Parl.St. Kamer 19 maart 2007, nr. 51-2720/009, 62-63.

[101] GwH 12 februari 2009, nr. 17/2009, overweging B.74.4. en B.74.5.

De denkbeelden moeten een minachtende of haatdragende strekking hebben en de fundamentele minderwaardigheid van een groep uitdrukken[102]. Beide voorwaarden – die verwijzen naar rassenhaat en rassuperioriteit – zijn cumulatief: de uitingen moeten zowel minachtend of haatdragend zijn als uitdrukking geven aan de fundamentele inferioriteit van een groep[103]. Uitingen van wetenschap en kunst vallen buiten het verspreidingsverbod[104].

> *In het kader van het aanzettingsmisdrijf werd reeds gewezen op een klacht tegen het **stripalbum Kuifje in Afrika** (Tintin au Congo) die onder meer gebaseerd was op het verspreidingsverbod uit artikel 21 van de Antiracismewet. Zoals vermeld oordeelde de rechtbank eveneens met betrekking tot het verspreidingsverbod dat er geen sprake was van een bijzonder opzet. Het was niet de bedoeling om ideeën te verspreiden met als doel de haat ten aanzien van een groep aan te wakkeren en een voor hen discriminerend of op segregatie gericht beleid te rechtvaardigen[105].*

4.3.3 Toepassing op carnaval

Hierboven werd – in het kader van de bespreking van het moreel element bij het aanzettingsmisdrijf – toegelicht hoe de praalwagen en de antisemitische voorstellingen tot stand zijn gekomen. Hieruit volgt volgens Unia eveneens dat het erg betwistbaar is dat de carnavalisten pseudowetenschappelijke ideeën hebben willen uitdragen met het doel de haat tegenover een groep van mensen aan te wakkeren en de totstandkoming van een voor hen discriminerend of op segregatie gericht beleid te rechtvaardigen. Een dergelijk opzet staat trouwens haaks op de bedoeling van carnaval.

4.4 Belediging

Het is in België strafbaar om in het openbaar iemand te beledigen door daden, geschriften, prenten of zinnebeelden (artikel 448, 1e lid Strafwetboek).

4.4.1 Materiële bestanddelen

In België zijn groepsbeledigingen niet strafbaar, enkel het beledigen van *iemand.* Dat is bijvoorbeeld anders in Nederland waar het ook strafbaar is om zich in het openbaar opzettelijk beledigend uit te laten over een groep van mensen wegens hun ras, hun godsdienst of levensovertuiging, hun hetero- of homoseksuele gerichtheid of hun lichamelijke, psychische of verstandelijke handicap (groepsbelediging - artikel 137c Sr.)[106].

---

[102] GwH 12 februari 2009, nr. 17/2009, overweging B.74.5.
[103] K. LEMMENS en J. VRIELINK, "De censuur kan nooit worden ingevoerd: vrijheid van meningsuiting en hate speech als uitdagingen voor het EHRM en de Belgische rechtspraktijk", in S. RUTTEN, E. RAMAKERS en M. LENAERTS (eds.), Recht in een multiculturele samenleving, Antwerpen, Intersentia, 2018, 155.
[104] GwH 12 februari 2009, nr. 17/2009, overweging B.74.5.
[105] Corr. Brussel 10 februari 2012, www.unia.be en Brussel 28 november 2012, onuitg..
[106] A.J. NIEUWENHUIS, Over de grens van de vrijheid van meningsuiting, Nijmegen, Ars Aequi Libri, 2011, 252.

Beledigingen zijn aantijgingen waarbij een beoordeling wordt uitgesproken over de beledigde persoon zonder dat aan die persoon een bepaald feit ten laste wordt gelegd[107]. Om strafbaar te zijn moeten ze in het openbaar gebeuren door middel van daden, geschriften, prenten of zinnebeelden en gericht zijn tegen een persoon.

Het betreft een klachtmisdrijf wat betekent dat enkel de persoon die beweert beledigd te zijn een klacht kan indienen (artikel 450 Sw.). Een strafverzwaring kan toegepast worden door de rechter wanneer de belediging gebeurde vanuit een haatmotief (artikel 453bis Sw.).

4.4.2 Moreel bestanddeel

Beledigingen zijn enkel strafbaar wanneer er sprake is van een kwaadwillig opzet[108]. De dader moet dus de bedoeling hebben om de beledigde kwaadwillig schade te berokkenen[109].

4.4.3 Toepassing op carnaval

In België zijn groepsbeledigingen niet strafbaar, enkel beledigingen die gericht zijn op iemand, op een persoon. De belediging moet gebeuren met een kwaadwillige intentie en enkel die beledigde persoon kan een klacht indienen.

Het is duidelijk dat de carnavalisten niemand in het bijzonder hebben willen viseren, zodat niet voldaan is aan de voorwaarden voor het beledigingsmisdrijf.

4.5 Negationisme

Het is in België strafbaar om in het openbaar de genocide die tijdens de Tweede Wereldoorlog door het Duitse nationaalsocialistische regime is gepleegd te ontkennen, schromelijk te minimaliseren, pogen te rechtvaardigen of goed te keuren (artikel 1, 1e lid Negationismewet).

4.5.1 Materiële bestanddelen

De Negationismewet is enkel van toepassing op de genocide die tijdens de Tweede Wereldoorlog door het Duitse nationaalsocialistische regime is gepleegd. Het is strafbaar om die in het openbaar te ontkennen, schromelijk te minimaliseren, pogen te rechtvaardigen of goed te keuren.

Ontkennen betekent het bestaan van de bedoelde genocide in haar totaliteit loochenen. Goedkeuren houdt in dat men zijn goedkeuring hecht aan de bedoelde genocide en wat dat betreft de nazi-ideologie onderschrijft. Schromelijk minimaliseren houdt in dat de bedoelde genocide op een erg grove en beledigende wijze wordt geminimaliseerd. Door het pogen te rechtvaardigen wil men ernaar streven, door de historische gegevens te herschrijven, de bedoelde genocide op een aanvaardbare wijze voor te stellen en aldus de nazi-ideologie te onderschrijven[110].

---

[107] A. DE NAUW, Inleiding tot het bijzonder strafrecht, Mechelen, Kluwer, 2005, 225.
[108] Corr. Neufchâteau 13 mei 1993, JLMB 1993, 965.
[109] P. MAGNIEN, "Les atteintes portées à l'honneur et à la considération des personnes", in M-A. BEERNAERT, H-D. BOSLY, C-E. CLESSE, A. DELANNAY, I. DE LA SERNA, M. DE RUE, C. DE VALKENEER, F. LUGENTZ, P. MAGNIEN, N. VAN DER EECKEN, D. VANDERMEERSCH en I. WATTIER, Les infractions. Volume 2: Les infractions contre les personnes, Brussel, Larcier, 2010, 801.
[110] GwH 12 juli 1996, nr. 45/1996, overweging B.7.9.

Recent werd de Antiracismewet uitgebreid, waardoor ook het ontkennen, schromelijk minimaliseren, pogen te rechtvaardigen of goedkeuren van (bepaalde) andere genocides strafbaar kan worden gesteld[111]. De nieuwe strafbaarstelling uit artikel 20, 5° Antiracismewet betreft:

> *Hij die in een van de in artikel 444 van het Strafwetboek bedoelde omstandigheden, feiten overeenstemmend met een misdaad van genocide, een misdaad tegen de mensheid of een oorlogsmisdaad zoals bedoeld in artikel 136quater van het Strafwetboek, en als dusdanig vastgesteld door een eindbeslissing van een internationaal gerecht, ontkent, schromelijk minimaliseert, poogt te rechtvaardigen of goedkeurt, wetende of verondersteld zijnde te weten dat dit gedrag hetzij een persoon, hetzij een groep, een gemeenschap of leden ervan zou kunnen blootstellen aan discriminatie, haat of geweld wegens een van de beschermde criteria of godsdienst, in de zin van artikel 1, lid 3, van het kaderbesluit van de Raad van de Europese Unie van 28 november 2008 betreffende de bestrijding van bepaalde vormen en uitingen van racisme en vreemdelingenhaat door middel van het strafrecht, en dit, zelfs buiten de in artikel 5 bedoelde domeinen.*

4.5.2 Moreel bestanddeel

In de Negationismewet wordt geen bijzonder opzet of kwaadwillige intentie vermeld. Het Grondwettelijk Hof oordeelde in verband daarmee dat de door de Negationismewet strafbaar gestelde handelingen "*nauwelijks kunnen worden geacht te worden gesteld zonder, zij het onrechtstreeks, een misdadige en de democratie vijandig gezinde ideologie in ere te willen herstellen en daarbij een of verschillende categorieën mensen ernstig te willen beledigen*[112]."

4.5.3 Toepassing op carnaval

De praalwagen van *De Vismooil'n* bevat geen verwijzing naar de genocide die tijdens de Tweede Wereldoorlog door het Duitse nationaalsocialistische regime is gepleegd. Het is volgens Unia ook erg betwistbaar dat carnavalisten een misdadige en de democratie vijandig gezinde ideologie in ere zouden willen herstellen en daarbij bepaalde personen of groepen ernstig zouden willen beledigen.

---

[111] Artikel 20, 5° ARW werd toegevoegd door artikel 115 van de Wet van 5 mei 2019 houdende diverse bepalingen in strafzaken en inzake erediensten, en tot wijziging van de wet van 28 mei 2002 betreffende de euthanasie en van het Sociaal Strafwetboek, BS 24 mei 2019, 50.023.

[112] GwH 12 juli 1996, nr. 45/1996, overweging B.7.10.

5 Besluit en aanbevelingen van Unia

De traditie van carnaval (en andere volksfeesten) gaat ver terug in de tijd. Carnaval is een van oorsprong volks evenement dat tot doel had de bestaande machtsverhoudingen – en de daarbij horende maatschappelijke regels en conventies – te doorbreken en zelfs om te keren. Gedurende enkele dagen regeerde de door het volk gekozen Prins Carnaval en hoorden de formele machthebbers een stap opzij te zetten. Het doel van carnaval was het volk een sociaal ventiel te bieden waardoor spanningen en conflicten konden worden ontladen. Door middel van humor werden protest en kritiek geuit en werden normen over gewenst gedrag opgeschort. Eventjes toch, want al snel – bijvoorbeeld na drie dagen – moest alles weer in de oude plooi vallen[113].

De functie van carnaval als omkeringsritueel is inmiddels grotendeels verloren gegaan om verschillende redenen: de vrijheid van expressie was vroeger niet vanzelfsprekend en is dat nu wel, de machtsuitoefening gebeurt niet langer despotisch, de sociale hiërarchie is verregaand gedemocratiseerd... Enkel het evenement zelf is nog overgebleven, met weliswaar een lokale verbindende functie, maar vooral toch met de klemtoon op entertainment en amusement[114].

Wel is carnaval nog steeds een **plaatselijk en tijdelijk gebeuren** waarbij excessen *eventjes* worden getolereerd en dan nog enkel op een *bepaalde* plaats. Het gebruik van groteske beelden en stereotiepe uitvergrotingen – beiden onlosmakelijk verbonden met carnaval – dient dan ook steeds in die specifieke context geplaatst te worden[115]. Wat getolereerd kan worden tijdens carnaval, kan niet noodzakelijk getolereerd worden daarbuiten.

Dat de traditie van carnaval ver terug gaat in de tijd, en een plaatselijk en tijdelijk gebeuren is, neemt niet weg dat anderen in de samenleving (elementen uit) die traditie als **kwetsend** kunnen ervaren en ze ter discussie kunnen stellen.

> *"Dit is dehumaniserend en kwetsend voor de Joodse gemeenschap. Het is misschien niet kwaad bedoeld, maar dit draagt bij tot antisemitisme. Je geeft antisemitisme een legitimering in de vorm van entertainment[116]."*

De vraag is dan met andere woorden niet 'of met alles mag worden gelachen', maar 'op welke manier met alles mag worden gelachen'.

Telkens wanneer bepaalde culturele – of andere – tradities in vraag worden gesteld, bijvoorbeeld Aalst Carnaval of Zwarte Piet, "*dan wisselen verbazing en verontwaardiging af met verwondering over het protest en verwijten in omgekeerde zin, juridische klachten en vragen om excuses*[117]."

De hierboven gemaakte analyse van het wettelijke kader maakt duidelijk dat een juridisch antwoord hier geen soelaas biedt. De wetgeving – daarin gevolgd door de rechtspraak – hecht veel belang aan de vrijheid van expressie die geldt als belangrijk fundament en waarborg in een democratische samenleving met het oog op de verwezenlijking van een open, verdraagzame en pluralistische samenleving. Het is volgens de rechtspraak zonder meer toegelaten om zijn vrijheid van expressie aan te wenden om te schokken, verontrusten of kwetsen.

---

[113] M. REYNEBEAU, "In het carnaval heeft de macht gewonnen", www.standaard.be/ cnt/dmf20190308_04241187.
[114] M. REYNEBEAU, "In het carnaval heeft de macht gewonnen", www.standaard.be/ cnt/dmf20190308_04241187.
[115] Vraag om uitleg over de erkenning van Aalst Carnaval als immaterieel cultureel erfgoed van Marius Meremans aan minister Sven Gatz, Commissie voor Cultuur, Jeugd, Sport en Media 28 maart 2019, vraag om uitleg 891 (2018-2019).
[116] Aldus Christophe Busch in het artikel Antisemitisch of carnavalesk?, www.standaard.be (6 maart 2019).
[117] M. REYNEBEAU, "In het carnaval heeft de macht gewonnen", www.standaard.be/ cnt/dmf20190308_04241187.

Volgens Unia, daarin gevolgd door juridische commentatoren, hebben de carnavalisten van *De Vismooil'n* met hun praalwagen de wettelijke grenzen van de vrijheid van expressie, zoals vastgelegd in de Europese en Belgische wetgeving en rechtspraak, niet overschreden. Evenmin biedt het vasthouden aan diametraal tegenover elkaar staande posities en standpunten enige uitweg. Van bij de aanvang heeft Unia dan ook gepleit voor een open en constructieve dialoog en stappen gezet om die dialoog op gang te brengen.

Wij geloven dus niet dat gerechtelijke procedures dit maatschappelijk vraagstuk kunnen oplossen. Of het nu gaat om klachten tegen carnavalisten, of om procedures tegen personen of groepen die willen sensibiliseren of de aandacht willen vestigen op het stigmatiserende en stereotiepe karakter van bepaalde volkse uitdrukkingen, zoals de *blackfaces* (zoals die te zien zijn op de volksfeesten van Deux-Acren (Lessines) en Ath). Ook deze protesten vallen onder de vrijheid van expressie en kunnen eveneens schokken, verontrusten of kwetsen.

Unia stelt vast dat carnaval terug te voeren is op een lange **traditie** waarbij – tijdelijk en plaatselijk – met alles en iedereen mag worden gelachen. Daarnaast merkt Unia dat groepen in de samenleving meer en meer aanstoot nemen aan het ongebreideld gebruik van stereotypen die door hen als zeer grievend en onnodig kwetsend kunnen worden ervaren.

Wie zich het recht toe-eigent om met alles en met iedereen te lachen, moet ook aanvaarden dat dit kritiek kan uitlokken.

In tijden waarin de overal aanwezige **sociale media** een zeer hoge vlucht hebben genomen, worden beelden ongenuanceerd en snel losgerukt uit hun – tijdelijke en plaatselijke – context en al vlug fout begrepen. Waar vroeger de boodschap van carnaval immers beperkt bleef tot de carnavalisten en de lokale inwoners en toeschouwers langs het parcours van de carnavalsstoet, is dat nu niet meer het geval. Door de media en de sociale media wordt elke lokale carnavalsstoet voortaan bekeken met een vergrootglas en beelden worden in het hele land, en zelfs wereldwijd, uitgestuurd naar toeschouwers die niet noodzakelijk beschikken over alle duiding en achtergrondkennis[118]. De commentaren die volgen – en die er door de sociale media ook altijd zullen zijn – kunnen snoeihard zijn. Men dient zich hiervan ten volle van bewust te zijn. En men zou erop kunnen anticiperen.

Het moet volgens Unia mogelijk zijn om de traditie van carnaval te blijven beleven met respect voor de veranderende samenleving en zonder te hervallen in preventieve censuur of zelfcensuur. Carnaval ontleent zijn eigenheid juist aan het in vraag stellen van bestaande normen en waarden. Culturele en religieuze verschillen mogen het recht op vrije expressie waarvan carnaval zich bedient niet zonder meer aan banden leggen.

Vandaar dat Unia vooreerst aanbeveelt om de dialoog te blijven aangaan – in de eerste plaats tussen de rechtstreeks betrokkenen – niet met het oog op het in vraag stellen van tradities of het censureren van expressies die binnen het wettelijk kader van de vrije expressie vallen, maar wel met het oog op het leren kennen en begrijpen van elkaars gevoeligheden, kwetsbaarheden en standpunten.

De burgemeester van **Ath** heeft bijvoorbeeld enkele dagen voor de *Ducasse d'Ath* in 2019 een onderhoud gehad met het collectief *Bruxelles Panthères*. Een dergelijk gesprek kan bijdragen tot wederzijds begrip. Op zondag overhandigde '*le sauvage d'Ath*' dan ook (voor het eerst) zijn ketens aan de burgemeester, er werd ruimte gelaten om in de toekomst te reflecteren… Weliswaar zijn dit nog maar de eerste stappen – en werd de woordvoerder van het collectief *Bruxelles Panthères* toch nog administratief aangehouden, werd een spandoek verwijderd… – maar het is hoe dan ook een eerste signaal. De reflectie dient zeker en vast te worden voortgezet.

Wat meer bepaald **Aalst** Carnaval betreft heeft Unia in de praktijk kunnen vaststellen hoe moeilijk het soms ligt voor de betrokkenen om rechtstreeks met elkaar in dialoog te treden. Soms is het water erg diep en zijn de gevoeligheden erg groot. Er is ook heel wat onwetendheid; bijvoorbeeld over het gevaar van stereotype voorstellingen, over de genocide, over antisemitisme, over de traditie van Aalst Carnaval…

---

[118] www.facebook.com/BertKruismans/posts/deze-maand-schreef-ik-een-column-voor-de-juristenkrant-over-jawel-aalst-carnaval/2456145801119393/

Toch baat het volgens Unia weinig of niet dat de betrokkenen zich star blijven vasthouden aan hun eigen standpunten. Dat leidt alleen maar tot meer **polarisering** en zorgt er mogelijk voor dat volgende edities van carnaval steeds provocerender zullen worden en voor steeds meer polemiek zullen zorgen. Daar heeft niemand enig belang bij. Unia roept elke betrokken partij dan ook op om zich in de plaats van de anderen te stellen. Enkel met de nodige **empathie**, en het nodige begrip aan beide kanten, is een uitweg mogelijk uit de discussie.

We moeten overigens ook enige bezorgdheid uitdrukken over de wending die de carnavalskwestie mogelijk zou kunnen nemen. Zelfs onbedoelde karikaturen, die voor heel wat beroering zorgen, mogen niet leiden tot bedreigingen. De zeer harde reacties die de carnavalsgroep *De Vismooil'n* van verschillende kanten kreeg, hebben hen sterk getroffen.

Daarnaast zouden volgens Unia het onderwijs, de jeugdbewegingen, het middenveld… aangemoedigd moeten worden om te werken rond stereotypen in de samenleving en meer in het bijzonder rond carnaval.

Er bestaan heel wat voorbeelden van dergelijk **educatief materiaal** waarin inspiratie kan gevonden worden[119].

Ten slotte zou er volgens Unia gesensibiliseerd kunnen worden om carnaval meer inclusief te maken. Hierrond zou bijvoorbeeld campagne kunnen worden gevoerd door de lokale overheden.

De maatschappij **evolueert** voortdurend. Samen met de maatschappelijke evoluties zijn ook de tradities aan verandering onderhevig. Tradities kwamen tot stand in een andere tijdsgeest, en op een gegeven moment moet er rekening mee worden gehouden dat die veranderd is. Enkel op die manier kan de traditie ook in de toekomst mee en kan iedereen er van genieten. Wat vroeger acceptabel was, is het daarom vandaag niet. Tradities zijn niet onveranderlijk en aan het verleden gehecht. Ze evolueren, ze passen zich aan, ze vinden zich opnieuw uit in functie van de evolutie van de samenleving, van de normen die er gelden, van de personen en groepen die er deel van uitmaken.

Tradities zijn sterk verankerd in de lokale gemeenschap en ze veranderen in een **wisselwerking** met die lokale gemeenschap. Het is zelfs weinig zinvol om die veranderingen te willen opleggen of te willen sturen van buitenaf door het uitvaardigen van regels, normen, verboden… Het zou niet alleen de oorsprong, de aard, het karakter en de sociale betekenis van dergelijke tradities volledig miskennen, maar ook tot mislukken gedoemd zijn. Wellicht zou het opleggen van regels alleen maar leiden tot groteskere stereotiepe voorstellingen en uiteindelijk bijzonder contraproductief werken. Aan de andere kant kunnen de carnavalsgroepen, en de organisatoren, niet blind blijven voor de wijzigende gevoeligheden, de gevolgen die stereotiepe voorstellingen hebben voor de betrokkenen, de toenemende kritieken… ongeacht of ze al dan niet terecht zijn. Ze hebben er alle belang bij om daar rekening mee te houden en van carnaval **een écht inclusief feest** te maken. Ze vrijwaren op die manier de toekomst van een carnaval dat mee evolueert met de veranderende tijdsgeest. En ze voorkomen op die manier dat van bovenaf maatregelen zouden worden opgelegd.

---

[119] Enkele voorbeelden zijn: www.kuleuven.be/thomas/page/carnaval/;
www.schooluitdekast.be/sites/default/files/methodiek/bijlage/louviertcarnavaleducatiefpakket.pdf;
www.enseignement.catholique.be/segec/fileadmin/DocsFede/FESeC/religion/2018/INFORMATIONS-2017-12.pdf;
www.enseignement.catholique.be/segec/fileadmin/DocsFede/FESeC/religion/2018/Informations%2018-03-30.pdf en
www.klascement.net/downloadbaar-lesmateriaal/57893/begin-bij-jezelf-dossier-over-stereotypen-en-vooroordelen/?previous.

De essentie van carnaval is dat het verschillende gemeenschappen samenbrengt. Carnaval heeft een **gemeenschapsvormend** karakter en kan integratie-bevorderend werken. Het moet zeker mogelijk zijn om nieuwe gemeenschappen nog meer te betrekken bij de traditie van carnaval. Het is duidelijk dat er daarbij een evenwichtsoefening zal moeten worden gemaakt tussen traditionele carnavalisten en nieuwkomers, ook over de wijze waarop culturele en religieuze gevoeligheden hun plaats kunnen krijgen binnen carnaval. Het is duidelijk dat dit een proces is dat slechts stapsgewijs zal kunnen verlopen en dat inspanningen van beide kanten zal vragen.

Unia is alvast hoopvol gestemd dat deze tekst, en de hierboven geformuleerde aanbevelingen, een positieve bijdrage kunnen leveren aan dit proces.

Aanbevelingen van Unia

Wanneer tradities, volksfeesten, carnavalsoptochten, stoeten… beelden, voorstellingen, uitlatingen, personages… uitdragen, of kunnen uitdragen, die bepaalde groepen van de bevolking (of een deel ervan), al dan niet behorend tot een minderheid, schokken, verontrusten of kwetsen, dan nodigt Unia uit tot het volgende.

- Een **dialoog** op gang brengen, en handhaven, tussen alle betrokkenen met het oog op het leren kennen en begrijpen van elkaars gevoeligheden, kwetsbaarheden en standpunten.

- De tradities, volksfeesten, carnavalsoptochten, stoeten… opnieuw uitdenken en doen evolueren naar **inclusieve evenementen met respect voor eenieder**. Dit moet in nauwe samenwerking gebeuren met de betrokken lokale gemeenschappen die instaan voor het waarborgen van deze evenementen, en hun symbolische en collectieve betekenis, en dit met het oog op het in stand houden van deze tradities die levend en actueel moeten blijven.

- In scholen, jeugdbewegingen, verenigingen ... werken rond **stereotypen** in de samenleving, en meer bepaald in het kader van carnaval, de tradities en de volksfeesten.

- Actie ondernemen en **campagne voeren** vanuit de lokale overheden voor inclusieve feesten, carnavalsoptochten, stoeten…

- Enkel en alleen als laatste redmiddel kan een beroep worden gedaan op **gerechtelijke procedures**, namelijk wanneer er een duidelijke en bewuste intentie bestaat om aan te zetten tot discriminatie, segregatie, haat of geweld of wanneer er reële en concrete dreigingen met geweld zijn. In geen enkele van de dossiers die aan Unia werden voorgelegd (Aalst Carnaval, *Ducasse d'Ath*, *Ducasse de Deux-Acren* (Lessines), carnaval van Malmédy, *Grand feu de Liernu* …) hebben we omstandigheden kunnen terugvinden die een gerechtelijke procedure zouden kunnen rechtvaardigen.

Bijlage 1: antwoord door Unia verstuurd aan de melders

Nederlandstalig

Wij hebben uw melding over de editie van 2019 van Aalst Carnaval, en meer bepaald over de praalwagen « Sabbatjoor 2019 » van de carnavalsgroep *De Vismooil'n*, goed ontvangen en danken u hiervoor.

Aalst Carnaval staat sinds 2010 ingeschreven op de lijst van Immaterieel Cultureel Erfgoed van de Mensheid van Unesco. Het staat vooral bekend voor het scherpe karakter van de thema's die worden gekozen. De nationale en internationale publieke figuren en evenementen die het nieuws van het afgelopen jaar hebben beheerst, worden door middel van bijtende spot, belachelijk gemaakt. Aalst Carnaval laat op die manier niemand onbewogen.

Dit jaar kwamen er heel wat reacties over diverse praalwagens die meededen aan de stoet. Unia ontving meldingen over de praalwagen van de carnavalsgroep *De Vismooil'n*, maar ook over andere praalwagens met karikaturale afbeeldingen, zoals die van mensen met een zwarte huidskleur of homo's. Op de wagen van *De Vismooil'n* stonden reuzegrote, kartonnen karikaturen van orthodoxe Joden, omringd door zakken vol met geld. De manier waarop Joden werden afgebeeld en de link naar het geld verwijzen naar oude antisemitische stereotypen die men op verschillende tijdstippen in de geschiedenis heeft zien terugkomen. We begrijpen de verontwaardiging en de woede die dit bij de Joodse gemeenschap en ver daarbuiten heeft veroorzaakt.

Unia heeft dan ook onmiddellijk in deze zin publiekelijk geantwoord. Daarnaast brachten we de specifieke geest van zelfspot en satire in herinnering die carnaval in het algemeen en Aalst Carnaval in het bijzonder drijven. Aalst Carnaval is voor de bevolking het middel bij uitstek om aan sociale en politieke kritiek te doen. Bovendien kan er, gelet op de uitleg die de carnavalsgroep zelf heeft gegeven, geen antisemitische intentie afgeleid worden in hoofde van de verantwoordelijken van *De Vismooil'n*. Dit deed ons concluderen dat de Antiracismewet niet werd geschonden.

Unia wenste het hier echter niet bij te laten en deed een voorstel om de verschillende partijen rond de tafel samen te brengen. We zijn van mening dat een directe uitwisseling tussen de betrokken partijen kan helpen om wederzijds begrip te vergroten en vooroordelen te overstijgen. De betrokkenen hebben hiermee ingestemd.

We hopen u hiermee voldoende te hebben geïnformeerd.

Hoogachtend,

Franstalig

Nous avons bien reçu votre réaction au communiqué de Unia relatif à l'édition 2019 du Carnaval d'Alost, et plus particulièrement concernant le char « Sabbatjoor 2019 » du groupe *De Vismooil'n*, et vous en remercions.

Le Carnaval d'Alost, inscrit sur la liste du Patrimoine immatériel de l'Humanité en 2010, est connu pour le caractère grinçant des thèmes de ses chars, qui tournent notamment en dérision et avec un humour féroce les personnalités nationales et internationales ou événements ayant fait l'actualité de l'année écoulée. Ce carnaval ne laisse donc jamais indifférent.

Cette année, les réactions les plus virulentes ont porté, mais pas uniquement (certain.e.s, dont vous, avez souligné la présence parodique de personnages homosexuels, celle de chars caricaturant la population noire ou de personnes portant des habits caricaturant le KKK a également choqué) sur le char du groupe *De Vismooil'n* sur lequel figurent des personnages géants en carton-pâte caricaturant des juifs orthodoxes entourés de sacs d'argent. Cette représentation parodique de juifs et le lien à l'argent reproduit un stéréotype antisémite que l'on retrouve de tous temps au cours de l'Histoire, et nous comprenons l'émotion voire la colère et l'indignation que ces images rappelant d'autres temps ont suscité auprès de la population juive et au-delà.

Unia a immédiatement réagi publiquement dans ce sens, mais nous avons également tenu à rappeler l'esprit particulier d'autodérision et de satire qui anime les carnavals en général et le carnaval d'Alost en particulier, ce dernier constituant aussi un outil de critique sociale et politique. Par ailleurs, suite aux explications qui nous ont été fournies, l'on n'a pas pu relever d'intention antisémite dans le chef des responsables et concepteurs du char *De Vismooil'n*. Nous sommes donc arrivés à la conclusion qu'il n'y avait pas infraction à la loi antiracisme.

Unia n'a cependant pas voulu en rester là et a donc fait la proposition de réunir les différentes parties autour de la table. Nous estimons en effet qu'un échange direct entre personnes se révèle souvent précieux lorsqu'il s'agit de dépasser les préjugés. Les différentes parties concernées ont marqué leur accord pour une rencontre.

Nous vous prions d'agréer l'assurance de nos meilleures salutations.

Engelstalig

We have received your report on the 2019 edition of the Aalst Carnival, and more particularly on the "Sabbatjoor 2019" float of the *De Vismooil'n* group, and we thank you for it.

The Aalst Carnival, inscribed on Unesco's list of Intangible Cultural Heritage of Humanity in 2010, is known for the gritty nature of the themes addressed by its floats, which make fun of national as well as international figures and events that have made the headlines of the past year with a devastating sense of humour. This carnival therefore never leaves anyone indifferent.

This year, the reactions focused, but not only (floats caricaturing the black population or homosexuals were also criticized), on the float of the *De Vismooil'n* group on which giant cardboard characters caricaturing Orthodox Jews surrounded by money bags appear. This depiction of Jews and the link to money reproduces an anti-Semitic stereotype that has been found throughout history, and we understand the indignation and even anger that these images have aroused among the Jewish population and beyond.

Unia immediately reacted publicly in this sense, but we also wanted to recall the particular sense of self-derision and satire that animates carnivals in general and the Aalst Carnival in particular, the latter also being a tool for social and political criticism. Moreover, following the explanations provided, there is no anti-Semitic intention on the part of those responsible for the Vismooil'n. We therefore concluded that there was no violation of the Antiracism Law.

However, Unia did not want to stop there and therefore made the proposal to bring the different parties around the table. We believe that a direct exchange between people is often valuable when it comes to overcoming prejudices. The various parties concerned agreed to a meeting.

Please accept the assurance of our best regards.

Bijlage 2: Brief van vzw Carnavalist tot in de Kist en *De Vismooil'n* aan het Forum van Joodse Organisaties

Geachte,

Met dit schrijven wensen wij als AKV *De Vismooil'n* en vzw Carnavalist Tot In De Kist een gezamenlijk antwoord te geven op de klachten, opmerkingen en vragen naar aanleiding van de deelname door *De Vismooil'n* aan de 91ste carnavalsstoet in Aalst op zondag 3 en maandag 4 maart laatstleden.

Vzw Carnavalist Tot In De Kist is het overkoepelend verbond die de officieel ingeschreven en een aantal losse carnavalsgroepen bijstaat, een brugfunctie vervult naar de stad Aalst en tevens werkt rond thema's als veiligheid, milieu, enz.

AKV *De Vismooil'n* kende het thema "Sabbatjoor". Om dat te begrijpen wensen wij eerst de carnavalsstoet te ontleden. Die kent 3 opeenvolgende delen: deel A, deel B en deel C. Ieder jaar schuiven de groepen van zo'n deel door naar een volgend deel. Het spreekt voor zich dat hoe verder je plaats als groep is in de stoet, hoe later je uitrijdt en hoe meer verlichting er moet aanwezig zijn. Het is een algemene tendens in Aalst dat de carnavalsgroepen sparen voor het jaar dat ze in deel C aantreden. "Sabbatjoor" (sabbatjaar, een veel gebruikt woord om aan te duiden dat men een pauze neemt) heeft dus betrekking op het sparen van het geld om tijdens de stoet van 2020 grootser en met verlichting te kunnen uitpakken.

Na de beslissing van het thema wordt nagedacht over de uitwerking. Wie aan de Sabbat denkt, legt dadelijk de link met de Joodse gemeenschap. Even googelen op internet en men vindt een typische karikatuur waarop is verder gewerkt. Laat het duidelijk zijn dat hierbij geen enkele link naar Duitse walgelijke en mensonterende propaganda is gelegd! Om geld uit te sparen werd bij andere carnavalsgroepen gezocht naar koppen die ook de voorbije jaren zijn gebruikt en waarbij het mogelijk was om deze te herwerken naar de karikatuur met het typische hoofddeksel en de pijpenkrullen. Als de koppen enige vergelijking kennen met koppen op wagens of andere publicaties die gebruikt werden als Duitse nazipropaganda, is dat een enorme spijtige toevalligheid. Ook de ratten op de wagen berusten op een stom en dwaas toeval. Het moesten muizen zijn, maar wegens niet te vinden werden het ratten. De muis heeft op zich niets te maken met onze karikatuur van een jood, maar het woord rijmde op "kluis" en kwam voor in het stoetliedje om de show naar de toeschouwers te animeren. Op geen enkel moment werd de link gelegd naar de Joden die als ratten werden afgebeeld in nazi-karikaturen.

U ziet dat alles op een verschrikkelijk misverstand berust.

De Vismooil'n, alsook vzw Carnavalist Tot In De Kist willen excuses aanbieden voor het feit dat men zich hierdoor gekwetst voelde. We kunnen zeer goed begrijpen dat de uiterlijke kenmerken negatieve herinneringen en trauma's doen ontstaan. We begrijpen zeer goed het verdriet, de onmacht en de kwaadheid. De gelijkenis op een specifieke wagen gebruikt door het Duitse naziregime, berust op een uiterst en totaal niet bedoelde toevalligheid.

We kunnen ons echter niet excuseren voor het feit dat Joden als karikaturen worden afgebeeld of omdat we humor trachten te gebruiken om een bepaald thema, een bepaalde gebeurtenis uit te beelden. Een uitbeelding is altijd het uitvergroten van een bepaalde situatie, persoon of gebeurtenis. Aalst carnaval heeft nooit de intentie om te kwetsen. Carnavalsgroepen kennen een bepaalde zelfcensuur, gaan altijd een zeer dunne grens op zoeken en zijn vaak zeer scherp. Aalstenaars zijn zeer chauvinistisch. Aalstenaars zijn kritisch en kennen vaak uitersten: wit of zwart, grijs bestaat niet. Dat zit ingebakken. Aalstenaars zijn bovendien krakken in zagen en op elkaars kap zitten, maar raak aan de Aalsterse eigenheid, dan wordt heel vaak massaal en collectief aan één zeel getrokken. Wanneer men een Aalstenaar zegt dat iets niet mag binnen vormen als humor en meer bepaald carnaval, binnen tradities of eigenheden, dan zal dit juist wel gebeuren en vaak nog uitvergroot.

Carnaval Aalst is een feest dat bindt. We zagen op elkaar, hebben zeer veel kritiek op elkaar, echter met carnaval valt dat vaak allemaal weg en zijn er geen klassenverschillen meer. De boer, arbeider feest met de advocaat of de directeur. Carnaval is het ontladen van alle stress, het loslaten van bezorgdheden. Carnaval is het omdraaien van de realiteit. Carnaval is lachen en uitvergroten van feiten, gebeurtenissen, situaties, die niet worden toegelaten doorheen de rest van het jaar. Alles moet men begrijpen binnen de context en tijdsgeest van carnaval. Bovendien laat een Aalstenaar zich niet censureren, maar hij begrijpt wel dat in deze een specifieke uitbeelding werd gebruikt die ongewild een zeer zwaar trauma liet bovendrijven.

In een gesprek met Unia hebben wij duidelijk gemerkt dat jullie reactie vooral betrekking had op de uitbeelding en de link met een praalwagen van Duitse nazipropaganda. Inmiddels heeft deze klacht extreme proporties aangenomen, waarbij carnaval en de goede naam van onze stad ook internationaal in opspraak kwam. Zonder duidelijk te weten waarover het gaat heeft de nationale en internationale pers de zaken foutief uitvergroot, dat quasi onherstelbare schade is toegebracht, onterechte schade. Uit onwetendheid en het algemeen aannemen van persberichten wenst de Europese commissie een onderzoek, internationale druk wordt gebruikt en Unesco wil Aalst carnaval schrappen als immaterieel erfgoed. Zoveel mensen en organisaties (zoals Unesco en de Europese Commissie) hebben zich in het debat gemengd, waarbij het helemaal niet meer alleen gaat over die ene ongewilde gelijkenis, maar ondertussen ook over de ziel van Aalst carnaval en het onmogelijk opleggen van censuur. Daar wordt zeer hard op gereageerd in de stad.

Ook krijgen de leden van *De Vismooil'n* persoonlijke haatberichten én doodsbedreigingen van over de hele wereld, waarbij persoonsgegevens, gezinssituaties en foto's worden gedeeld op internationale websites. Ook de Aalsterse burgemeester heeft zulke haatmails ontvangen.

We hopen dat jullie ons willen helpen de nationale en internationale kritiek, de aanvallen, de haat en bedreigingen naar zowel *De Vismooil'n*, als onze carnaval en de stad Aalst, een halt toe te roepen. Aalst en zijn carnaval is niet racistisch, antisemitisch en al zeker niet haatdragend. Aalst carnaval is een volksfeest van relativeren, zelfrelativering en van soms zeer scherpe humor.

In het gesprek met Unia merkten wij dat de Joodse gemeenschap zeer goed begrijpt wat carnaval betekent en zelf een fijne humor kent. Wij vermoeden dan ook dat jullie niet de intentie hadden om die ziel of het Aalsters DNA te raken, maar ons enkel wilden wijzen op de ongewilde en spijtige kwetsende gelijkenis. We willen graag ingaan op jullie suggestie om te leren van de geschiedenis en willen daarom graag in jullie aanwezigheid een bezoek brengen aan de Dossinkazerne. We nodigen jullie daarop ook graag uit in Aalst om een bezoek te brengen aan het carnavalsmuseum én de carnavalswerkhallen. Dit alles moet inziens zonder media of weg van de politiek gebeuren, zodat het traject en de verzoening langs beide kanten kan slagen. We wensen het bezoek in Aalst ook zelf te verzorgen. Na de rondleiding nodigen we jullie uit om iets te eten en bij te praten. Achteraf kan misschien met een gezamenlijk statement naar buiten gekomen worden?

Alles berust duidelijk op een ongewild en ongelukkig misverstand, waarvoor nogmaals onze oprechte excuses.

Namens *De Vismooil'n* en Vzw Carnavalist Tot In De Kist,

Bijlage 3: Analyse vanuit de seksismewet

Vaak wordt gewezen op de vrouwonvriendelijke – seksistische – voorstellingen die te zien zijn tijdens de carnavalsoptochten. Unia is wettelijk niet bevoegd voor de Seksismewet (noch voor de Genderwet) maar wel het Instituut voor de gelijkheid van vrouwen en mannen. De Seksismewet is vanuit juridisch oogpunt ook niet relevant voor de beoordeling van de praalwagen van *De Vismooil'n*. Voor de volledigheid werd niettemin geoordeeld dat het nuttig kon zijn om aandacht te besteden aan de Seksismewet. Omwille van voornoemde redenen gebeurt dit in bijlage.

Het is in België strafbaar om in het openbaar elk gebaar of handeling te stellen die klaarblijkelijk bedoeld is om minachting uit te drukken tegenover een persoon wegens zijn geslacht, of deze, om dezelfde reden, als minderwaardig te beschouwen of te reduceren tot diens geslachtelijke dimensie en die een ernstige aantasting van de waardigheid van deze persoon ten gevolge heeft (artikel 2 Seksismewet).

Materiële bestanddelen

Seksisme betreft bepaalde gebaren of handelingen die in het openbaar worden gesteld. Niet alleen fysieke handelingen worden bedoeld maar ook meningsuitingen[120]. Deze gebaren of handelingen moeten klaarblijkelijk bedoeld zijn om (1) minachting uit te drukken tegen een persoon wegens zijn of haar geslacht, (2) iemand minderwaardig te beschouwen wegens zijn of haar geslacht of (3) iemand te reduceren tot diens geslachtelijke dimensie.

De gebaren of handelingen moeten leiden tot een ernstige aantasting van de waardigheid van een persoon. Of dit het geval zal zijn, hangt af van de concrete context. Het kan zijn dat de persoon tegenover wie een gebaar of handeling wordt gesteld er geen aanstoot aan neemt, maar dat het toch om verboden seksisme gaat (en omgekeerd). Het seksistische gedrag moet met andere woorden afgetoetst te worden aan een objectieve norm[121].

In de Seksismewet staat dat er een ernstig aantasting moet zijn van de waardigheid van *een persoon*. Het seksistische gedrag moet dus gericht zijn op een of meer welbepaalde (concrete) personen en niet op een abstracte groep van mensen als geheel. "*Het seksismemisdrijf behelst evenmin situaties waarbij het vrouwelijk geslacht in zijn geheel wordt geviseerd, zoals aan machogedrag appellerende reclame, maar wel de gevallen waarbij een welbepaalde persoon of een welbepaalde groep van personen betrokken is*[122]." Seksisme is evenwel geen klachtmisdrijf[123].

---

[120] T. VANDROMME, "Seksisme", *OSS* 2017, 9.
[121] T. VANDROMME, "Seksisme", *OSS* 2017, 12-13.
[122] Wetsontwerp ter bestrijding van seksisme in de openbare ruimte en tot aanpassing van de wet van 10 mei 2007 ter bestrijding van discriminatie tussen vrouwen en mannen teneinde de daad van discriminatie te bestraffen, *Parl.St.* Kamer 28 maart 2014, nr. 53-3297/003, 11.
[123] J. VRIELINK en S. VAN DYCK, "Seksismeverbod in de Strafwet", *NjW* 2015, 776.

Moreel bestanddeel

Het Grondwettelijk Hof heeft bepaald dat er sprake moet zijn van een bijzonder opzet, want aldus "*wordt uitgesloten dat, indien geen sprake is van zulk een opzettelijk element of van zulk een effect ten aanzien van een welbepaalde persoon, pamfletten, grappen, spottende uitlatingen, meningen en, in het bijzonder, meningen met betrekking tot de verschillende plaats en rol binnen de samenleving van personen naar gelang van hun geslacht, reclame en elke uiting die, bij gebrek aan het vereiste bijzonder opzet, behoort tot de vrijheid van meningsuiting, strafbaar zouden kunnen worden gesteld*[124]."

De dader moet schade willen berokkenen aan het slachtoffer en de intentie hebben "*om misprijzen uit te drukken tegenover een persoon of deze als minderwaardig te beschouwen in de wetenschap dat het gebaar of de handeling kan leiden tot een aantasting van de waardigheid van die persoon*." Bovendien "*moet het gebaar of die handeling, om strafbaar te zijn, daadwerkelijk zulk een ernstige aantasting tot gevolg hebben gehad*[125]."

Toepassing op carnaval

Net zoals dat voor het beledigingsmisdrijf het geval is, moet seksisme betrekking hebben op een welbepaalde persoon. Opdat er sprake zou kunnen zijn van een misdrijf zou dus met een kwaadwillige intentie een bepaalde persoon geviseerd moeten worden omwille van zijn of haar geslacht.

[124] GwH 25 mei 2016, nr. 72/2016, overweging B.23.4.
[125] GwH 25 mei 2016, nr. 72/2016, overweging B.23.2.

Carnaval en de grenzen van de vrijheid van expressie

Brussel, oktober 2019

Unia

Koningsstraat 138, 1000 Brussel

België

T: +32 (0)2 212 30 00

info@unia.be

Verantwoordelijke uitgever: Els Keytsman

–

Cette publication est aussi disponible en français.

–

U kunt deze publicatie ook terugvinden op de website www.unia.be.

–

Unia juicht de verspreiding van kennis toe, maar dringt aan op respect voor de samenstellers en auteurs van alle bijdragen in deze publicatie. Haar als informatiebron gebruiken is alleen toegestaan met vermelding van auteur en bron; de teksten, foto's, tekeningen of andere auteursrechtelijke beschermde elementen geheel of gedeeltelijk reproduceren, verkopen, publiceren, aanpassen mag alleen met de schriftelijke toelating.

Unia

Koningsstraat 138 · 1000 Brussel

T +32 (0)2 212 30 00

info@unia.be

www.unia.be

UNIA

unia.be